

Hatékonyan Segíteni

Szöveggyűjtemény

Hatékonyan segíteni

Szöveggyűjtemény

A projekt címe:
„Hatékonyan segíteni”

A projekt azonosító száma: EIA/2011/3.6.1

A projekt az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával valósul meg.

A kötetben közölt tartalmak, azok szerzőinek nézetei, és az abban foglaltak semmiképpen sem tekinthetők az Európai Bizottság vagy a Belügyminisztérium hivatalos állásfoglalásának; sem az Európai Bizottság, sem a Belügyminisztérium nem tehető felelőssé azok, illetve az abban foglaltak bármilyen felhasználásáért.

A kiadvány címe:

Hatékonyan segíteni

Szöveggyűjtemény

A szöveggyűjteményt összeállította: Udvarhelyi Éva Tessza

A kiadásért felel a Menedék - Migránsokat Segítő Egyesület elnöke

Cím: 1081 Budapest, Népszínház utca 16. III./3.

Telefon: (36-1) 322 1502

Fax: (36-1) 479 0272

E-mail: menedek@menedek.hu

Honlap: www.menedek.hu

www.facebook.com/menedekegyesulet

Szöveggondozás: Udvarhelyi Éva Tessza

Projektkoordináció: Medjesi Anna

Szakmai vezető: Bognár Katalin

Design, DTP: Varga Magdolna, Visual Manna - www.visualmanna.hu

Budapest, 2013

ISBN 978-963-89566-2-0

Hatékonyan segíteni

Szöveggyűjtemény

A szöveggyűjteményt összeállította:
Udvarhelyi Éva Tessa

Tartalom

Bevezető	7
Köszönet	9
Kinek szól ez a kiadvány?	11
I. Esettanulmány: életútinterjú egy migránssal	13
Kertész Anna: <i>„Már egészen fiatalon azt éreztem, hogy nekem a világ minden csodáját látnom kell”</i> – Egy szíriai diplomata története	19
Kovács Boglárka: <i>„Nekem a banánt és a reggel frissen facsart narancslét jelenti, de megtanultam, hogy másoknak a kokacserjét”</i> – Egy kolumbiai önkéntes története	23
Kotyinszkiné Gajdos Szilvia: <i>„Fontos volt számunkra, hogy a gyermekeink iskolába járjanak”</i> – Interjú egy gábor cigány családnál Pilisen	28
Madarassy Mária: <i>„Van diplomám, a munkát nem szégyellem, nem félek tőle”</i> – Egy vajdasági magyar migráns története	35
II. Sétálóinterjú: beszélgetés a városban	39
Halász Dóra: Sétálóinterjú Tunarral	43
Hannemann-Tamás Zsófia: Karlovačko. Télen Budapest – nyáron Eszék	45
III. Terepmunka: a város felfedezése	51
Hetzer Kata: Népszínház utca – Blaha Lujza tér	57
Pataki Teréz: Az Akácfa utca és a Ráday utca	65
Virágh Katalin: <i>„Magyar lányt felveszünk”</i> – a Kőbányai Bazárban	72
IV. Sűrű leírás: a kultúra rétegei	79
Constantin Ralita: Szülői szópárbaj	83
Csepregi Sára: Jelenet a villamoson	87
Czakó Szabolcs Sándor: Apa csak egy van	91
Jegyzetek	95

Bevezető

Jelen kiadványunk egy sorozat része, melynek korábbi darabjai „Másként segíteni – de hogyan?” (2008) és „Szakszerűen segíteni” (2011). A korábbi kötetekben a migránsokkal végzett segítő munka elméleti és gyakorlati oldalát világítottuk meg, illetve az egyesület migráns-specifikus képzései során használt pedagógiai módszereket és tartalmakat tártuk a nyilvánosság elé. Jelen kötet egy válogatás a 2011 és 2012 során tartott négy képzés résztvevőinek legjobb munkáiból. Célunk továbbra is az, hogy segítséget adjunk a Magyarországra irányuló migráció jobb megértéséhez és a migránsokkal végzett segítő munka fejlesztéséhez. Ebben a kötetben a migránsokkal, migrációval kapcsolatos személyes és csoportos tanulási folyamatot mutatjuk be a Menedék Egyesület legutóbbi képzéseinek résztvevőitől származó beszélgetések, azaz saját élményeik, meglátásaik és tapasztalataik alapján.

A kötetben a migrációval kapcsolatos ismeretek és tapasztalatok négy különböző módszerét mutatjuk be. Az esettanulmányok alapja mindig egy személyes interjú, amit a képzés résztvevői egy Magyarországon élő migránssal készítenek. Az ún. sétálóinterjú során hasonló beszélgetés zajlik, azonban mindez kiegészül egy közös sétával a migráns számára fontos helyeken, ami betekintést nyújt a migráns és az őt körülvevő társadalmi és fizikai környezet kapcsolatába. A tereplátogatás során a képzés résztvevői előre meghatározott helyszíneket látogatnak, ahol részt vevő megfigyelőként elemzik a migránsok egymással és a helyi társadalom tagjaival folytatott interakcióikat. Végül, a sűrű leírás antropológiai módszere nem szűkül le a migrációval kapcsolatos tapasztalatokra, hanem egy „kritikus incidens” elemzésével segít a mélyebb, interkulturális tartalmak felfedésében.

Köszönet

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani a „Hatékonyan segíteni” című projekt szakembereinek, az előadóknak, trénereknek, akik szakmai igényességükkel hozzájárulnak a projekt sikeréhez, a képzéseinken részt vevő „tanulóknak”, akik saját szakmai tapasztalataik megosztásával, nyitottságukkal, érdeklődésükkel rengeteg energiát és lendületet adnak a projektben közreműködő szakembereknek.

Végezetül köszönet azoknak a Magyarországon élő bevándorlóknak, akik a képzésen részt vevők felkérésére interjúalanyaivá váltak a házi feladatként elkészült esettanulmányoknak és terepnaplóknak. Köszönjük, hogy bepillantást engedtek élettörténetükbe, megosztották velünk számunkra nagyon értékes gondolataikat, érzéseiket.

Kiknek szól ez a kiadvány?

Ez a könyv olyan segítő vagy segíteni vágyó szakembereknek szól – dolgoz-
zanak akár rendőrségen, önkormányzatoknál vagy civil szervezeteknél –,
akik munkájuk során elsősorban nem migráns ügyfelekkel foglalkoznak,
de bármikor találkozhatnak olyan külföldiekkel, akik segítségre szorulnak.
Reményeink szerint azok is találhatnak benne új és hasznos információkat,
inspirációkat, akik már régóta foglalkoznak migránsokkal. Szeretnénk, ha
a szociális szakképzésben részt vevő hallgatók is bepillantást nyernének
a témába, ezért őket is célozza kiadványunk. Bízva abban, hogy fontos
a folyamatos fejlődés, szakmai megújulás, kiadványunkat olyan oktatók-
nak, trénereknek is ajánljuk, akik szeretnék a témával foglalkozni.
Végül ajánljuk mindenkinek, akit érdekel, honnan jöttek, mit csinálnak itt,
és hogyan élnek a hazánkban élő migránsok.

I. ESETTANULMÁNY:

életútinterjú egy migránssal

I. Esettanulmány: életútinterjú egy migránssal

Cél

Az interjú célja egy Magyarországon élő migráns életútjának felgöngyölítése, különös tekintettel a migráció okaira, körülményeire. Az interjúalany nem lehet közeli ismerős, rokon, hiszen a cél éppen az, hogy a képzés résztvevői egy ismeretlen emberrel beszélgessenek és az ő életén keresztül nyerjenek bepillantást a migráció személyes és társadalmi dinamikájába.

Módszer

A képzés résztvevőinek feladata, hogy kb. egy órán keresztül beszélgessenek a képzésen megkapott olvasati háló alapján (lásd alább). Az esettanulmány során az életutat a résztvevőknek saját szavaikkal kell bemutatni a beszélgetés során fontosnak, érdekesnek tartott idézetekkel tarkítva, valamint a képzésen tanult szociológiai és jogi ismereteket beépítve az elemzésbe.

Olvasati háló

AZ OTTHON KONTEXTUSA

A kibocsátó ország társadalmi/politikai/gazdasági/kulturális helyzete

Milyen az ország politikai berendezkedése?

Milyen az ország gazdasági helyzete?

Milyen kulturálisan meghatározó csoportok alkotják az ország népességét?

Ezek között milyen státuszkülönbségek vannak?

Mi az uralkodó vallás?

Nyelv/nyelvek?

Milyen társadalmi/kulturális feszültségek/konfliktusok vannak?

Milyen kulturális hatások érvényesülnek?

A migráns helyzete a kibocsátó országban

Etnikai hovatartozása?

Kisebbségi/többségi identitás?

Vallása?

Anyanyelve/beszéltnyelvek?

Politikai meggyőződés/aktivitás?

Képzettsége, szakmája, munkája?

Gazdasági helyzete?

Társadalmi státusza?

Családi hálózata?

Traumák, veszteségek?

Az útra kelés kontextusa

Mi motiválta az indulást? Milyen tervvel indult?

Kivel indult? Útitársaival mi lett?

Milyen országokon keresztül érkezett?

Egy-egy helyen mennyi időt töltött?

Milyen jelentős események történtek vele?

Traumák, veszteségek

Változott-e a terve?

AZ ÉRKEZÉS KONTEXTUSA

Kivel, hogyan érkezett?

Itt várta-e valaki (kapcsolathálója a fogadó országban)?

Gazdasági háttere?

Hivatalos procedúra (státusz, ügyintézés)?

A JELEN KONTEXTUSA

Jogi státusza?

Családi háló (itt és ott)?

Kapcsolatháló a családon kívül (itt és ott)?

Vallásgyakorlás?

Milyen nyelveket beszél?

Milyen gazdasági tevékenységekben vesz részt? Szociális helyzete? Gazdasági státusza?

Milyen kulturális/társadalmi tevékenységekben vesz részt?

Személyes megelégedettség a helyzetével? Mennyiben érzi úgy, hogy teljesültek az elvárásai?

Változott-e a terve? Mennyi időre tervezi, hogy marad?

Megjegyzés: ahol az interjúalanyok kérték, az eredeti neveket megváltoztattuk.

„Már egészen fiatalon azt éreztem, hogy nekem a világ minden csodáját látnom kell”

Egy szíriai diplomata története

Kertész Anna írása

Nadim S. 1939-ben született Damaszkuszban, a Szíriai Arab Köztársaság fővárosában. Nagycsaládban nőtt fel, testvérei közül hamar kimagaslott jó tanulmányi eredményeivel, így szülei javaslatára – és hogy állandó tudásvágyát kielégítse – a középiskolai tanulmányok befejezése után külföldi tapasztalatra, és ahogy ő fogalmazott, „idegen kultúrák felfedezésére és ősi tudásának megismerésére” vágyott. Mivel már kiskorában is fogékonynak mutatkozott az idegen nyelvek iránt, és a külpolitika sem állt messze az érdeklődésétől, a családi kupaktanács a tudományos karrier helyett a diplomataélet mellett döntött. Nadim szüleiéről keveset mesélt, igaz, a beszélgetésünk során mindvégig nagy tisztelettel emlékezett róluk. A család közösen döntött a továbbtanulással kapcsolatban, az anyagiak előteremtése pedig kereskedődinasztia révén nem jelentett nagy terhet. A mi nyugatias gondolkodásunk máris előrevetítene, hogy Nadim továbbtanulási esélyei a család lánytagjainak rovására érvényesültek, hiszen ők korántsem számolhattak ilyen lehetőségekkel. Ha a fiú tanulni akart, akkor azt a szülők mindenáron előteremtették. A lánytestvérek pedig „beérték” azzal, ami adódott. Igaz, ez az ő szemükben sohasem jelentett „kevesebbet”, így Nadim sem értette a kérdésem, hogy érez-e büntudatot, amiért a lánytestvérei csak a középiskolát végezheték el, és nem látták a világot, amit pedig Nadim szerint mindenkinek látnia kellene...

A szunnita arab családból származó Nadim vallását tekintve a muszlim vallást követte, annak minden előírását szigorúan betartva. A későbbiek során látni fogjuk, hogy ahogyan kinyílt előtte a világ és megtapasztalta számos ország kultúráját, megváltozott a valláshoz való viszonya. Noha személyes hitét továbbra is a kulturális hovatartozásának gyökereként élte meg, de a hozzá társuló külsőségeket, szabályrendszereket már nem érezte ugyanolyan fontosnak, mint a Szíriában maradt családtagjai.

„A töltött paprika és a pörkölt. Na, azokat nagyon szeretem.”

A külpolitikai karrier szépen ívelt felfelé, több tanára is meglátta a tehetséges és szorgalmas tanulóban a vérbeli diplomatát, így az 1960-as években a feszült belpolitikai helyzet ellenére is gyakornokként először több évre Angliába kerülhetett – ahol egy külpolitikai intézetben volt Közel-Kelet- szakértő –, majd az 1980-as évekre a közép-európai demokratikus átalakulás kezdte foglalkoztatni. Diplomataútjával kapcsolatban igen szűkszavú. A beszélgetésünkbe időközben bekapcsolódott legkisebb lánya, a most 20 éves Jázmin is csak annyit jegyez meg, hogy „soha nem tudtam, apu mivel foglalkozik. Reggel elment egy aktatáskával, volt, hogy hetekig nem jött haza, és amikor végre megérkezett, egy szabály létezett csak: nincs kérdezősködés.” Így aztán a véletlenek sorozatának köszönhetően – ahogy Nadim árnyaltan fogalmaz – az 1980-as években Magyarországra került. Az eredetileg rövidre tervezett első látogatása idején megismerkedett Máriával, aki mellett egyszerűen „itt ragadt”. A történetük igazi love story, Nadim rögtön ki is kiabál a konyhába, hogy Mari segítsen be a beszélgetésbe, nehogy ő meséljen már el mindent.

Szóval adott volt két fiatal, aki nem beszélte egymás nyelvét, de még az angolt sem tudták közvetítőnyelvként használni, ugyanis Mária számára a középiskola csak az oroszot kínálta egyetlen „kötelezően választható” nyelvnek. Így tehát maradt a kezdeti „sutaság”, a kézzel-lábbal kommunikáció és a követésről néhány önkéntes jó barát fordítói segítsége. Mária családja a kezdetektől jól fogadta az új családtagot, egyedül édesanyja aggódott, hogy „akkor most már nem lesz többet közös családi kocsonyázás?” De Nadim hamar rácaffolt az előzetes félelmekre és pillanatok alatt alkalmazkodott az új közeghez. Mivel már fiatalon megismerte mások kultúráját, ahogy ő fogalmazott, „vallásos hite a napi imádkozásban és az alkohol elutasításában mutatkozott csak meg”. Megmaradtak a közös „kocsonyázások”, a húsvét, és a gyerekek karácsonykor a Jézuska ajándékait várták a karácsonyfa alatt. Egy nagyon érdekes, „kevert” hagyományokkal teli családi életet alakítottak ki a maguk számára: Mari megtanulta elkészíteni Nadim kedvenc arab süteményeit, Nadim pedig szó nélkül támogatta anyagilag feleségét, amikor ő tovább akarta folytatni tanulmányait.

Ugyanakkor érdekes, hogy amikor arról kérdeztem Nadimot, hogy hazalátogatva mennyire értelmezte továbbra is szabadon a muszlim hagyományokat, igazán zavarba jött, „az otthon, az más, ott tisztelettel tartozom a hitem és a hitemet szentül őrzők felé”. A kettős identitás erőteljesen érződik Nadim minden mondatában. Hiszi, hogy a „gyökerek” kötnek, viszont a gyerekei számára egy szabad és toleráns jövőt képzelt el, ahol ők már azt ehetnek, és abban hihetnek, amit fontosnak érznek.

„1980. Az új időszámításom kezdete.”

A házasság 1982-ben kötött meg, és még abban az évben megszületett első közös gyermekük, Ibrahim. Őt pár évvel később Latifah, majd Jázmin követte. A család a kezdetektől évente több alkalommal látogatott el Szíriába, eleinte csak Nadim, majd amikor már a gyerekek elég nagyok lettek, és a „belpolitika is kedvezett”, a család közösen látogatta meg rokonaikat. A kulturális és társadalmi különbségekből a gyerekek nem éreztek sokat, és Nadim szerint szíriai családja első perctől elfogadta a „magyarokat, még ha nem is értettek egyet feltétlenül a döntéssel”. Azóta többször látogattak Magyarországra és a gyerekek is viszonylag rendszeres kapcsolatot ápolnak a szíriai rokonokkal, leggyakrabban Skype-on beszélget az egész család egymással.

Mivel Nadimmal az otthonában volt lehetőségem beszélgetni, és közben a család néhány tagja is szépen lassan a családfő köré gyűlt, izgalmasnak tartottam bevonni őket is a társalgásba. A gyerekek nem tapasztalták az iskolában, hogy másképpen néznének rájuk, soha nem érezték és nem éltek meg hátrányként, hogy édesapjuk Szíriából érkezett és bár már évtizedek óta itt él, mégsem tudta elsajátítani a magyar nyelvet. Ők arra emlékeznek vissza a legszívesebben, hogy Nadim minden vasárnap kifeküdt a nappaliba és kitergette az összes fellelhető napi- és hetilapot – magyarul, arabul, angolul és franciául. Máriával közösen az izgalmasabb híreket elolvasták, feldolgozták és átfordították egymásnak a „közös nyelvre”, ami a kívülálló számára egyfajta magyar-angol-arab kevert nyelvként hangzik.

Később, ahogy cseperedtek és a középiskolában megtanultak angolul, már a gyerekek segítették édesapjukat a nagyvilági tájékozódásban. Nagy szeretetben nevelkedtek, és úgy gondolják, hogy édesapjuk soha semmiben nem korlátozta őket, sőt, a leghelyetlenebb helyzetekben is mellettük állt. Nagyfia külföldön tanult tovább, és Nadim nagyon büszke Ibrahim külföldön elért sikereire, hiszen elsőszülött fia, ahogy ő fogalmaz, „hihetetlenül sokra viszi majd”. Gyermekai már külön élnek a családi háztól, mindannyian saját egzisztenciát és családot teremtettek maguknak, de hétvégeként a két lány gyakran hazalátogat.

Évekkel ezelőtt nagy változás állt be Nadim életében: az orvosok azt a szomorú hírt közölték velem, hogy egy öröklött betegség folytán lassan el fogja veszíteni látását. Ma már csak fehér bottal és segítséggel tud egyedül közlekedni. Azonban nem törte meg nagyon az új helyzetet: mind a mai napig aktívan dolgozik, beszélgetésünket pedig azzal zárja, hogy „ez az ő sorsa, és ez így van rendjén.” Csak azt az egy dolgot sajnálja, hogy az unokáit nem láthatja majd.

A beszélgetés során lehetőségem nyílt egy egészen más oldalát megismerni a kulturális keveredésben felnövekvő gyerekeknek, és a nem mindennapi történettel ideérkező Nadimnak. Külön érdekesnek tartom azt a hatalmas nyitottságot, amivel Nadim ideérkezett, és ami lehetővé tette számára, hogy pillanatok alatt alkalmazkodjon. Az első perctől kezdve, amikor megszületett a fia, nem volt kérdés többet számára, hogy ő magyar és választott hazája, ahol a családjával élni akar, az Magyarország. A gyerekek „nyugati” szellemben nevelkedtek, maximális szabadságjogokkal és választási, döntési kényszer nélkül, ugyanakkor soha nem volt titok előttük, hogy honnan származnak, és lehetőségük nyílt megismerni a szíriai gyökereiket is.

A beszélgetés alatt végig oldott volt a hangulat, a munkára vonatkozó kérdéseken kívül Nadim mindenről szívesen mesélt nekem. Úgy gondolom, egy igen talpraesett és végtelenül jólelkű embert ismertem meg a személyében, akinek a nyugalma a családjára is átragadt.

Egyetlen dologra kért meg búcsúzásakor: ha ez az írás bármikor is közlésre kerülne, akkor a neveket és a helyszíneket módosítsam, mert „sohasem lehet tudni”. A kíváncsiság a beszélgetés után is még napokig motoszkált bennem: vajon milyen körülmények között kerülhetett Magyarországra és mivel foglalkozhat mind a mai napig? De megfogadtam a gyerekektől hallott jó tanácsot, miszerint „nincs kérdezősködés”.

„Nekem a banánt és a reggel frissen facsart narancslét jelenti, de megtanultam, hogy másoknak a kokacserjét”

Egy kolumbiai önkéntes története

Kovács Boglárka írása

Kolumbia Dél-Amerika északnyugati részén fekvő ország. Hivatalos neve Kolumbiai Köztársaság, fővárosa Bogotá. Az interjúalanyom ismeretei szerint a lakosság etnikai összetételét tekintve közel 80% mesztic, 10% fekete, 3% indián, 3% fehér, mulatt 3%, és 1% zambó. A vallási megoszlás jóval homogénebb. 94% római katolikus és 6% egyéb vallású. *„Bogotában 1 fő lutheránusról tudok”* – mondja interjúalanyom.

Catalina 22 éves kreol bőrű, mélyfekete szemű, hosszú, fényes fekete hajú, és mindig mosolygós lány, aki Bogotában született, és nemzetközi önkéntescserével érkezett Magyarországra 2010 májusában. Ideutazását megelőzően 2007-ben Angliában töltött egy évet szintén önkéntesként. Ott tanult meg angolul. Bogotában politikatudományt tanult az egyetemen, amikor kapcsolatba került egy szervezettel, amelyen keresztül lehetősége nyílt a külföldi önkénteskedésre. Mivel Latin-Amerikában nagyon kevés lehetőség van külföldi, főképp európai önkéntescserére, egyértelmű volt számára, hogy él a lehetőséggel. Amikor visszatér, a diplomáig még előtte áll hat halasztott vizsga és az államvizsga.

Catalina Bogotá déli részén él. Társadalmilag a családjá hivatalosan a 3-as osztályba tartozik, ám a valóságban ez inkább az 5-ös osztályt jelenti (erről részletesebben lásd lent). Szeretné életét Kolumbiában folytatni, ott élni, dolgozni, ám nagy az esély arra is, hogy visszatér Európa valamelyik déli országába, ahol rövidebb a tél.

„Egy hét alatt kellett döntenem, hogy jövök, vagy sem. Nem volt kérdés, hogy szeretnék, csak az, hogy hogyan lesz. 20 évet éltem Kolumbiában. Miután Angliából hazatértem, bennem élt a vágy, hogy szeretném látni Európa többi részét is. Ugyanakkor tele voltam félelemmel. Éreztem, hogy nemcsak egy utazásról döntök, hanem az életemről. Európa kitágította a látóterem, ugyanakkor alapjaiban rengette meg az identitásom.”

„Három nappal az indulásom előtt hihetetlen módon találkoztam egy budapesti fiúval Bogotában. Hiszem, hogy az angyalok küldték. Az, amit ő elmondott, hogy mire számítsak, többet ért minden könyvnél. Ráadásul kaptam két kontaktot is, egy magyar lányét és egy kolumbiai fiúét, akik Budapesten élnek, akikkel ma is tartom a kapcsolatot.”

„Európában etnikai harcok, Kolumbiában osztályharcok folynak.”

Kolumbia népessége nagyon vegyes, tisztán indián népesség már alig él ott. „A spanyol gyarmatosítók keveredtek az indiánokkal, aztán azok afrikai rabszolgáikkal. Mára már szinte mindenki tud felmenői közt indiánt, fehéret és feketét egyaránt.” Ami tagolja ezt a nagyon színes, egymás mellett békében élő „nemzetiségi turmixot”, az a társadalmi osztály-hovatartozás.

Kolumbiában hat osztályt különböztetnek meg. Az 1-2 az „underclass”, a 3-4 a középosztály, és az 5-6 a felső osztály. Ezen osztályok területileg is jól elhatárolódnak egymástól. Bogotá déli részén élnek azok, akik az 1-3 osztályhoz tartoznak, és észak felé haladva találjuk az egyre gazdagabb rétegeket. *„Ha tudni akarod, hogy kivel állsz szemben, elég csak megkérdezni, hogy hol lakik.”* A közterhek az osztályok helyzetéhez képest vannak megállapítva. Azaz, a közüzemi díjak és az egy háztartás által térítésmentesen felhasználható közüzemi szolgáltatások területileg vannak differenciálva. Így lehet az, hogy például 1 köbméter víz nem ugyanannyiba kerül Bogotá déli, mint a város északi részén. *„Az 1-es osztály tagjai 1 köbméter vizet fizetnek havonta, míg a 6-os osztálybeliek 40 köbmétert.”*

Az, hogy melyik osztályba születél, meghatározza a lehetőségeidet is: azt például, hogy tanulhatsz-e vagy sem, hogy részesülsz-e szociális ellátásban, állami támogatásban, illetve, hogy milyen munkát végezhetesz, és kivel házasodhatsz. *„Persze, mindig vannak mesébe illő sorsok és szerelmek, de ezek valóban mesekönyvbe illők.”* Azok, akik az alsó rétegekbe tartoznak, nagyon kevés eséllyel szereznek diplomát vagy jól fizető állást. Ők az „informális” gazdaságban jelennek meg. A középosztálybeliek járnak iskolába, számukra érték a tanulás, viszont a felső osztálytól elkülönülve, állami iskolákba és egyetemekre járnak. *„A felső osztálybeliek gyerekei nem dolgoznak, a család sem engedi, hisz ezzel is azt mutatják, hogy mennyire gazdagok, és ők ezt megengedhetik maguknak.”* Nagy általánosságban ők azok, akik idegen nyelvet tanulhatnak. *„Kolumbiában nyolc emberből egy beszél angolul.”*

„Hogy jobban el tudd képzelni: amikor bemész egy bárba szórakozni, a pincérlányok a középosztálybeli egyetemisták, akik ezzel keresik a tandíjra valót, miközben a felső osztálybelieket szolgálják ki azzal a kávéval vagy rummal, amihez a babot, vagy cukornádat az alsó osztálybeliek szedték.”

Az időjárás és szemkontaktusok számának kapcsolata, avagy miben mások a magyarok

„Európa egyszerre volt csalódás és megnyugtató. A média által sugallt képeslap-szerű Európa-kép, ahol nincsenek megélhetési problémák, ahol mindenki békében él, nagyon finomodott a fejemben, amióta itt élek.”

Catalinát nem kell különösebben kérdezgetni, amikor a Magyarországon tapasztalt különbségekre, hasonlóságokra és párhuzamokra térünk rá. Meggyőződése, hogy az időjárás befolyásolja nem csak az emberek kedvét, de habitusát, és a másokra való nyitottságukat is. *„Otthon nálunk megszokott, hogy az utcán is felvesszük a szemkontaktust a szembejövőkkel. Ha beszélünk valakivel, akkor szinte folyamatosan a szemébe nézünk. Amikor ideérkeztem, akkor éppen jó idő volt, gondoltam is magamban, hogy az itteni emberek nagyon hasonlóak a kolumbiaiakhoz. Ám jött a tél. Mindenki összezárt, az utcán csak lehajtott fejű embereket lehetett látni. Nagyon nyomasztó volt.”*

Amivel leginkább meg kellett küzdenie, az mégsem az emberek habitusában rejlő különbségből fakad, hanem a **magyar konyha** szegényességéből a gyümölcsök és zöldségek választéka terén. *„Otthon minden reggel frissen facsart narancslét ittam, hatféle banánból választhattam, mindezt nagyon olcsón. Itt mindez vagonokba kerül, és ráadásul sokszor ízetlen.”*

Amit magával visz kulturális mintaként, az a **pontosság**hoz fűződő viszony. Kolumbiában a másfél órás késések a kultúra részét képezik. *„Mi a fél életünket várakozással töltjük, de ezért nem neheztelünk a másokra.”* Itt hamar megfigyelte, hogy noha a magyarok a határidők betartásában nem világelsők, de ha találkozásról van szó, nem illendő tíz percnél hosszabban megvártni a másikat. Nevetve jegyzi meg, hogy: *„Ez tetszik nekem, de félek, hogy hazamegyek, és ha várnom kell valakire, nagyon ideges leszek.”*

Az **idegesség** és panaszkodás is, mintha magyar sajátosság lenne – legalábbis Catalinában ez a kép alakult ki.

„Ha nagy címlettel fizetek, és nincs a kasszában váltópénz, az eladón valami érthetetlen düh tör ki. Nálunk max. átkiabálnak a szomszédba. Ugyanígy, ha itt valakinek azt mondd, hogy hatórás utat kell megtennie, hogy eljusson valahová, elfehéredik és panaszkodik, hogy melyik században élünk. Nálunk ez természetes.”

Jelentős eltérést vélt felfedezni a **barátság és család** európai és kolumbiai jelentésében is. A barátság európai jelentését inkább mélyebbnek érzi, ami kevesebb, maximum három fő közt jön létre. *„Kolumbiában minden többszereplős. Egyszerűen nincs idő mindenkivel sokat beszélni.”* És mindezt egy olyan lánynak, akinek 81 unokatestvére van, és a szűk családi kör 127 főt jelent, nincs okunk nem elhinni. A családi kapcsolatok nagyon meghatározóak, a család lelke és informális vezetője az anya. Elképzelhetetlen, hogy úgy szülessen meg egy családi döntés, hogy arról az anya ne mondja el a véleményét, tekintet nélkül arra, hogy az, akinek a helyzetéről döntenek hány éves. *„Nővérem 31 éves, de a gyerekét nem adhatja óvodába, amíg anyámmal erről nem egyeztet. Persze ő nem is hagyná, hogy nélküle döntsenek”* – teszi hozzá nevetve. Catalina távolléte alatt rendszeresen tartja a kapcsolatot családjával, minimum hetente egyszer beszél édesanyjával Skype-on, de a család többi tagjával is heti több sms-t váltanak.

A legnagyobb csalódás akkor érte, amikor találkozott az európai vallásértelmezéssel. *„Kolumbiában lehetetlen nem vallásosnak lenni. A vallás átszövi az életünket. Az ünnepeink a valláson alapulnak. A templom egy közösségi hely. Amikor Rómában fizetnem kellett volna azért, hogy bemenjek a Vatikáni Múzeumba, vagy amikor láttam, hogy a pápa olyan, mint egy megközelíthetetlen sztár, összeomlott bennem valami.”* Viszont Európában ismerhetett meg más vallású embereket is, mint például reformátusokat, muszlimokat és Krisna-hívőket.

„Én új ismeretek keresek, ők meg kokaint a csomagomban”

Catalina első külföldi útja Angliába vezetett, majd a következő célállomás Magyarország volt, és más európai országokba is utazgatott rövidebb időre. Akkor szembesült először azzal, hogy Kolumbia a különösen ellenőrzött országok listáján szerepel, amikor először igényelt vízumot angliai utazása előtt. A különböző országokból érkező vízumigényléseket különböző időszáv alatt bíráltak el. A legrövidebb idő egy hét, a leghosszabb idő négy hét volt. A kolumbiai állampolgárok – csakúgy, mint a pakisztániak és az irakiak –

a maximális négyhetes elbírálási procedúra alá esnek. Amikor Angliába érkezett, a reptéren szigorú ellenőrzésen kellett átesnie. *„Senki nem készített fel erre, és nem is értettem, mit akarnak. Megszégyenítő volt, hogy átkutatták a holmimat, levetkőztettek, átvizsgáltak. Ma már értem, hogy fiatal lányként egy nagy bőrönddel beleillem az ideális drogcsempészképbe. Ma már tudok rajta nevetni, de akkor nagy trauma volt. Ma már, ha a reptéren körmondatokat kezdenek el feltenni nekem, én már mondom is, hogy nincs nálam kokain, ismerem már a procedúrát. Ha utazom, a legszebb bugyimat veszem fel, soha nem lehet tudni, ki szeretné megnézni.”*

„Már nem vagyok tipikus kolumbiai”

Catalina egy évre érkezett Magyarországra. Itt töltött ideje alatt önkéntesként dolgozott egy alapítványnál, tanulta a magyar nyelvet, új ismeretségeket kötött, és közben az a stabil kulturális identitás, amit 20 éven keresztül magáénak tudott, lassan megrepedezett, és a keletkezett résekbe valamiféle európai színezet szivárgott.

Tisztában van azzal, hogy visszatérve hazájába az informális társadalmi ranglétrán egy magasabb pozícióba kerül azáltal, hogy európai munkatapasztalattal rendelkezik, hogy beszél angolul, alapszinten magyarul is, és olyan élményekben volt része, amikben a kolumbiaiak 80%-ának soha nem lesz. A hazatérést izgatottan és félelmekkel tarkítva várja. *„Félek, hogy nem fogok tudni visszailleszkedni abba a környezetbe, amiben éltem húsz évig. Európa megfosztott attól az egyoldalú, de biztos képtől, amin keresztül Kolumbiából láttam a világot, és megfertőzött a más kultúrákra, más kontinensekre, országokra és nyelvekre való kíváncsisággal. Azt hiszem, pár év múlva visszatérek.”*

„Fontos volt számunkra, hogy a gyermekeink iskolába járjanak”

Interjú egy gábor cigány családnál Pilisen

Kotyinszkiné Gajdos Szilvia írása

Mindig is érdekelt – amióta csak megjelentek Pilisen, a lakóhelyemen – a gábor cigányok életmódja, kultúrája, hagyományai, mindennapjai és az, hogy miért éppen Pilisre jöttek. Ez egy olyan falu, ahol szerintem még az országos átlagnál is nagyobb az idegenellenesség. Régi tót falu lévén az emberek nagyon nehezen fogadják be az „idegeneket”. Még az országon belülről érkezetteknek sincs könnyű dolguk a helyi lakosság megnyerésével, hát még a külföldinek, aki ráadásul még egy kisebbségi csoport tagja is.

Váratlanul érkeztem a családhoz és azonnal előadtam a kérésemet. A családfő meglepődött ugyan, de készségesen fogadott és beinvitált az udvarba. Az udvar rendezett és tiszta volt. A ház körül baromfi, disznók és konyhakert is található – az egész nagyon jó benyomást keltett. Az édesanya és két kiskorú gyermeke volt még otthon. A kétéves Ibolya és hároméves Márk az udvaron rohangu az édesapja körül, mikor az édesanya is kijött a lakásból. József, az iskoláskorú nagyfiú suliban volt még. Az anya jelenleg negyedik gyermekével várandós.

Amikor beléptem a lakásba, nagyon szép tisztaságot és rendet találtam. Ennek ellenére az anya szabadkozott, hogy ma még nem takarított. Elmondták, hogy nem az övék a lakás, hanem csak bérlik. Az anya épp most fejezte be a két kisgyermek fürdetését a konyhai kályha mellett egy kiskádban. Mindkét gyermek nagyon tiszta volt és szinte ünneplőruhába volt öltöztetve, ami azért is volt meglepő, mert sem vendéget nem vártak, sem ők nem készültek sehová.

Miután bementünk, a konyhában leültünk az étkezőasztalhoz, és elkezdtem a beszélgetést. Közben a két kicsi önállósította magát. Úgy tűnt, mintha azt csinálhatnának, amit akarnak. Néha ugyan rájuk szóltak a szülők, de azzal a gyerekek látszólag nem sokat törődtek. Az egész interjú alatt a konyhában voltak a szüleik közelében. Végül újra megköszöntem a lehetőséget és feltettem az első kérdésemet, majd sorra a többit is...

Én: Hol születtek Önök? Hová valósiak?

József: Romániában, egy Korond nevű faluban. Ez egy Szovátától 15 km-re lévő magyar falu Székelyföldön.

Én: Mikor érkeztek Magyarországra?

József: Kb. másfél éve. A pontos dátumot nem tudom megmondani.

Én: Mivel érkeztek?

József: Saját autónkkal jöttünk.

Én: Mi motiválta Önöket az indulásra?

József: A nehéz anyagi helyzet, és a nagy szegénység Romániában. A jobb élet reményében indultunk el Magyarországra három kiskorú gyermekünkkel.

Én: Milyen céllal érkeztek Magyarországra?

József: Főként munkavállalási célból, illetve ami még fontos volt számunkra, hogy a gyermekeink iskolába járjanak. Romániában nem túl jók az iskolák.

Én: A hivatalos papírok beszerzése okozott-e gondot?

József: Hát... igen. Be kellett mutatni a vagyonunkról szóló igazolást, meg lakhatást. Elég nehezen kaptuk meg a lakcímkártyát is.

Én: Van már magyar személyi igazolványuk is?

József: Még nincs, mert ahhoz haza kell mennünk, hogy beszerezzük a magyar felnőttekre vonatkozó igazolásokat a helyi hatóságoktól (pl. halotti anyakönyvi kivonatok). Tervezzük, hogy kérjük a kettős állampolgárságot. Szeretnénk nagyon. Magyarnak tartjuk magunkat.

Én: Volt itt nyelvi nehézségük?

József: Nekünk nem, mert mi beszélünk magyarul, románul és lovári cigányul. A gyerekeknek azonban igen, mert még nem nagyon beszélik a magyar nyelvet, mert az elsődleges nyelv nálunk a lovári cigány. Így az iskolás gyermeknek is nehézségei voltak.

Én: Volt már ismerősük Magyarországon, vagy teljesen egyedül jöttek?

Ibolya: Az édesanyám már itt élt Pilisen, szintén albérletben. A férjem testvérei és több rokon is itt lakik.

Én: Úgy látom, sok családtagjuk itt él már Magyarországon. Romániában van még családtagjuk, akikkel tartják a kapcsolatot?

József: Hát persze. Sokszor hazajárunk, főként ünnepekre. 700 kilométerre van ide. A nagyszülők is ott laknak még. Épp ma reggel halt meg az egyik unokatestvérem. Az édesanyámék már el is indultak Korondra a virrasztásra. (A cigány kultúra egy fontos eleme, hogy a virrasztást addig tartják, míg a halottat el nem temetik.)

Én: Maguk nem mennek a virrasztásra?

Ibolya: Nem tudunk, mert a gyerekekre nincs, ki vigyázzon. A nagyobbik fiúnak iskolába kell járni. Most is ott van. Első osztályos, 13 éves.

Én: Az hogy lehet, hogy 13 éves és még csak első osztályos. Nem járt Romániában iskolába?

Ibolya: De igen, járt, csak ott az iskolák nem nagyon jók. Sőt az is előfordult, hogy a tanárok megverték a diákokat. Józsikát 3 évig a nagymamája nevelte, aki nem nagyon figyelt oda rá. Kaptunk egy papírt a jegyzőtől, amiben az áll, hogy ha nem visszük el a fiunkat egy vizsgálatra, akkor megbüntetnek bennünket. Nem értjük, miért van erre szükség?

József: Az én fiam nem bolond. Nem szeretném, ha kiségitő iskolába járna, ahol beteg gyerekek vannak. Akkor inkább magántanuló legyen. Majd fogadok hozzá tanárt. Vagy ebben az iskolában marad, vagy nem engedem iskolába.

Én: De hiszen a Szakértői Bizottságnál való vizsgálat nem azt jelenti, hogy az Ön fia bolond, hanem azt, hogy mivel 13 éves és első osztályos, ezért szüksége lehet több tantárgyból fejlesztőórákra járnia, amit a bizottság véleménye alapján meg is kaphat. (Az apa ezután megnyugodott.)

Én: Volt az iskolában konfliktus a magyar gyerekekkel?

Ibolya: Hát, igen. Nehéz volt a fiamnak, mert nem nagyon barátkoztak vele és sokan csúfolták is őt. Mostanra azonban már nem olyan szörnyű az iskolába járás. Van az osztályában szintén egy rokon gyermek, így legtöbbször vele játszik. Ebből sokszor akad probléma, hogy a gyermekeink cigányul beszélnek az iskolában, és ezért a pedagógusok rájuk szóltak. Nem értem, hogy miért.

Én: Meddig szeretnének Magyarországon maradni?

József: Tervezzük, hogy visszamegyünk, de csak azután, hogy a gyerekek elvégezték az iskolát. Szeretnénk, ha ők tanultak lennének, nem úgy, mint mi.

Én: Önöknek hány osztálya van?

Ibolya: Nekem sajnos csak egy. Nem jártam iskolába. Írni-olvasni sem tudok sajnos. Nekem hat!

Én: Van otthon Romániában házuk? Van hová hazamenni?

Ibolya: Nincs, az anyósoméknál laktunk. De majd ha visszamegyünk, akkor szeretnénk egy saját házat venni.

Én: Most mivel foglalkoznak?

Ibolya: Én itthon vagyok a gyerekekkel. Vezetem a háztartást, bevásárolok. Hivatalos ügyeket csak a férjemmel tudok intézni, mert én írástudatlan vagyok.

József: Az én szakmám bádogos, de jelenleg piacozásból élek. A közeli városokba megyek piacra. Főként ruhaneműt árulok.

Én: És jól megy az árulás?

József: Van így, és van úgy is. Azért többnyire muszáj, hogy jó legyen, mert sok a kiadás: az albérlet, a megélhetés. Az élelmiszer nagy részét magunk megtermeljük. Értünk hozzá. A gyerekeket is tanítjuk az állatok gondozására.

A beszélgetés közben a kislány pelenkája tele lett. Érdekes volt látnom, hogy az édesapa felkapja a kislányt, leveszi róla a pelenkát, és a fürdőszobában azonnal megmossa a popsiját. Ezután egy illatosítóval befújkalta az egész lakást és még a kislány ruháját is, közben pedig sűrűn elnézést kért a szagokért. Ekkor megnyugtattam, hogy erre semmi szükség, nekem is van gyermekem és különben sem zavar. Úgy látszott az apán, hogy kicsit megkönnyebült és egyre beszédesebb lett.

Én: Önök gyakorolják itt Magyarországon a vallásukat?

Ibolya: Igen! A HIT Gyülekezet tagjai vagyunk.

Én: És járnak is minden vasárnap Budapestre?

József: Természetesen igen. Az egész család megy, a gyerekek is. Egész délelőtt ott vagyunk. Nagyon szeretünk oda menni.

Mivel nagyon érdekelt az öltözködésük és a szokásaik, ezért próbáltam rátérni a témára, mégpedig úgy, hogy megdicsértem a kicsi lány fonott pántlikás copfjait. Az édesapát rögtön elkapta a büszkeség, mely az arcán is tükröződött. Amint megtudtam, a kislányoknak addig van fonatban a hajuk, míg férjhez nem mennek. Azután kontyban hordják és kendővel takarják el. A fonatban mindig szalag van, ami sárga vagy piros. A hajukat nem vágják le, a szoknyáikat maguk varrják. Mivel Magyarországon nincs ehhez szükséges rakott selyemanyag, ezt Romániából szerzik be.

Én: Van különbség a szoknyák színeiben?

Ibolya: Igen, fiatal lányoknak és asszonyoknak a piros, a sárga és a fehér a domináns szín, míg az idősebbeknél a bordó, a kék és a zöld.

József: Az asszonyok csakis ezt a fajta szoknyát hordhatják. Nadrágot nem viselhetnek. Az utcán pedig nem mehetnek a férfi előtt, csak utána.

Én: A férfiaknál mi a jellemző viselet?

József: A kalap! (Már hozta is ki a szobából és a fejére tette. Ezután már le sem vette.) Meg a bő nadrág. (Rá is mutatott a nadrágjára.) Na, és a bajusz. Minden férfinak kötelező a bajusz viselése.

Én: Nagyon szépek az ékszerek, amik a nőknél és a kislányokon vannak. Ennek van jelentősége?

József: Igen. Egymás között látjuk, hogy ki milyen anyagi helyzetben van. A méret és az antik alapján.

Én: Említették, hogy a lányokat már 14 évesen férjhez adják. A lány vagy a szülők választják neki a férjet?

József: Mi, a szülők. Sorra jönnek az ismerősök lánykérőbe és a szülők egyeznek meg abban, hogy kit választanak. A lánygyermeknek el kell fogadnia a szülők döntését. Olyan férjet választunk a lányunknak, akiben megbízunk, hogy képes lesz eltartani a családját és jó életet fog nekik biztosítani. A férfinak a családban ez a dolga. Ha ezt valaki nem tudja megtenni, az szégyen. Számunkra a legfontosabb a gyermekek felnevelése – tisztességben, becsületben, jólétben.

Én: Tudják, hogy a magyarországi gyermekvédelmi törvény nem teszi lehetővé, hogy 14 évesen férjhez adják a lányokat?

József: Igen, tudjuk, de hát a Magyarországon élő lovári cigányoknál is ez a hagyomány. Nincs ezzel semmi probléma.

Miután már egy jó ideje beszélgettünk, szerettem volna azzal befejezni, hogy megkérdeztem a családtól, hogy jól érzik-e magukat itt? Milyenek az emberek? Hogyan viszonyulnak hozzájuk? Nem panaszkodtak egyáltalán: „Jól meg tudunk élni egymás mellett.”

Én: Volt negatív élményük Magyarországon?

Ibolya: Igen. Először a terhességemmel egy vidéki kórházba kezdtünk járni, de ott nem voltak velünk kedvesek, így most már Budapestre járunk, ahol nagyon meg vagyunk elégedve az ellátással.

Ezután megköszöntem a lehetőséget és elköszöntem. A család szívélyes volt, azt mondták, jöjjen nyugodtan máskor is. Ez jólesett. Nagyon szimpatikus emberek voltak, jó élményekkel távoztam.

Érdekelt az is, hogy vajon mi a pilisi lakosok véleménye ezekről a családokról. Először egy helyi cigányasszonyt, majd egy pilisi asszonyt kérdeztem. Hát, teljesen más volt a véleményük, bár a válaszok sejthetőek voltak.

Ilonka, a cigányasszony véleménye: *Nagyon jól élnek, de nem tudom, hogy miből. Mindig el akarnak adni nekem valamit, de én nem veszek, mert ételre kell a pénz. Ruhára nem tudok költeni. Ezt néha nem értik meg, és kicsit erőszakosak. Aztán végül is megértik. Az utcán szoktunk beszélgetni, de egymás házába nem megyünk. Szeretnék én is úgy élni, mint ők. Beszéltem egy asszonnyal, aki azt kérdezte tőlem, hogy miért nem dolgozik a férjem? Miért nem tartja el tisztességesen a családját? Azt mondtam neki, hogy az uram csak az önkormányzatnál kap esetleg közmunkát, máshol nem. Nekik jó. Van munkájuk. Jól élnek.*

Melinda, a helyi magyar asszony véleménye: *Nem figyelnek a gyerekekre! (Melinda asszony tudta, hogy a Gyermekjóléti Szolgálatnál dolgozom.) Télen meztláb szaladgáltak az utcán és egyedül kiengedik őket. Múltkor is egy autó majdnem elütötte a gyerekeket, mert csak úgy, egyedül, körülnézés nélkül bicikliztek ki az utcából. Be is fogok menni a Családsegítő Szolgálathoz, és bejelentést teszek róluk, mert ez már nem igaz, amit csinálnak.*

Egy szociális munkás „utópiája”

Józsika 13 éves és az első osztályt másodszer végzi. Túlkorossága miatt nem tudott beilleszkedni az osztályközösségbe. Nyilván a 7 évesek közt nem érezte jól magát, nem talált barátokat. A magyar gyerekek nem nagyon barátkoztak vele, és öltözete is kirítt a többiek közül: ingben, fekete bő nadrágban járt iskolába. A magyar gyerekeknél ez az ünneplő ruha, így ezt is furcsának találták.

Mivel tudásával nem tudta magára vonni a figyelmet, ezért magatartásával próbálta. Piszkálta, lökdöste társait, hogy felfigyeljenek rá. Többször konfliktusba keveredett, mely verekedésig is fajult. Az iskola a folyamatos magatartási problémái miatt fegyelmi eljárást indított ellene, melynek eredményeképpen Józsika magántanuló lett. Hiába érveltem amellett, hogy egy első osztályos gyerekeknek nem érdeke a magántanulóság, az iskola hajthatatlan maradt.

A tanulási nehézségek miatt a szülők a szakértői bizottsághoz is elvitték fiukat vizsgálatra, ahol kiderült, hogy nem képességbeli hiányosságai vannak a gyerekeknek, hanem egyszerűen csak a túlkorosság miatt van lemaradva. Egyébként teljesen értelmes.

Megoldásként Józsika heti egy alkalommal eljár a Gyermekjóléti Központba tanulni. Nagyon szeret ide járni. A leckét mindig megcsinálja. Szeretne megtanulni magyarul írni és olvasni. Rendkívül együttműködő. Amit észrevettem a közös tanulás során, hogy a román nyelvben néhány betűt másként ejtenek, mint a magyarban, ami jelentősen megnehezíti a magyar szöveg olvasását és írását. Például a „zs” betűt „dzs”-nek ejtik, az „a” betűt „e”-nek és az „e” betűt „é”-nek. Tehát először ezeket a betűket kellett tisztázni ahhoz, hogy hatékony legyen a tanulás.

A tanulóval jól haladunk. Az év végi osztályozó vizsgája biztosan sikerülni fog. Céлом, hogy a második évben Józsika ne legyen magántanuló. Fontos lenne számára a közösségben való részvétel. Hatékony lehet esetleg még az osztályban való közösségépítés is, hogy könnyebben elfogadják a román kisfiút az osztálytársai. Így Józsikának sikerélményei lennének és át lehetne hidalni a korkülönbséget is. Energiáit, figyelemfelkeltő próbálkozásait a tudásában mutatná meg és nem a deviáns magatartásával.

Epilógus

Miközben írtam a dolgozatomat, megakadt a fülem a Hálózat Tv egyik műsorán, ami egy bevándorolt afrikai férfiről, Adamáról és annak családjáról szólt. A kisfilmben nagyon tetszett dr. Dulin Jenő pszichológus toleranciáról szóló elmélete: vajon mennyire vagyunk toleránsak elméletben, és mennyire a gyakorlatban? Így lett a dolgozatom végszója azonos azzal, amit a filmben megszólaló pszichológusnő, Molnár Anita is mondott *„A befogadó országok nem követelhetik meg a bevándorlóktól, hogy teljesen feladják szokásaikat és kultúrájuk gyakorlását. Azonban ahhoz, hogy könnyebben beilleszkedjenek, át kell venniük itteni szokásokat is és ebben támogatni kell őket!”*

Egy vajdasági magyar migráns története

Madarassy Mária írása

Anna a Vajdaságból érkezett Magyarországra 2001-ben, és 2007-ben sikerült magyar állampolgárságot szereznie. Annát a nővérem és a sógoromon keresztül ismertem meg, akiknek hasonló foglalkozásuk van, és egy időben egy munkahelyen dolgoztak vele.

A 2000-es évek elején az akkoriban véget ért háború miatt Szerbia és Montenegró gazdasági helyzete igen labilis volt. Az ország népességét szerbek, horvátok és magyarok alkotják, státuskülönbségek nem jellemzőek. Az uralkodó vallás a népesség összetételéből adódóan – az ország lakosságának többsége szerb – a pravoszláv ortodox. A kisebb számú horvát lakosság katolikus, a magyarok pedig katolikus, református és evangélikus vallásúak. Az emberek szerb-horvátul beszélnek, a magyarok lakta területeken magyarul is. A társadalmi feszültségek a vallási hovatartozásból adódnak, főként a szerbek és a horvátok között, amit Horvátország kiválása, illetve a háború felerősített.

Anna magyarnak vallja magát, otthon magyarul beszéltek, apai felmenői mind magyarok, az anyai nagymamája sváb, az anyai nagypapája pedig horvát volt. Anyja családjában a lányok magyar, a fiúk horvát iskolába jártak. Így Anna édesanyja magyarul tanult, és magyarnak vallja magát. A magyarok Szerbiában, sőt a Vajdaságban is kisebbségnek számítanak: a Vajdaságban a lakosság kb. 20%-a magyar. Anna magyar iskolába járt, de tud szerb-horvátul is. Családja katolikus vallású, templomba járók. Anna szerint otthon átlagos gazdasági helyzetű volt: volt munkája és keresete, saját lakásában lakott egyedül. Végzettsége építőmérnök, 2001-ben építésvezető volt hazájában.

Amikor a traumákról kérdeztem, amik érték, meglepődve hallottam, hogy „nem volt jellemző, nem érintett közvetlenül a háború”. Erre rá is kérdeztem, mert emlékszem, hogy amikor frissen Magyarországra érkezve először találkoztam vele, akkor még mesélt a bombázásokról, és arról, hogyan éltek együtt az egyetem kollégiumában éhezve – kenyér, víz és áram nélkül –, és hogy menekültek el a csoporttársai, főleg a fiúk a sorozás elől. A végén már csak tízen maradtak. Anna úgy fogalmazott, hogy senkit nem veszített el a családjából, és így értette a kérdést. De elmesélte azt is, hogy valóban 48 órán keresztül egyáltalán nem volt víz és áram, és utána is csak nagyon korlátozottan. Alig volt enivaló, és nem tudhatták, mikor javul majd a helyzet. Mivel csak 2001-ben zavarták el Miloševićet, aki az állam vezetőjeként belevitte az országot a háborúba, így addig teljesen bizonytalan volt az ország és az emberek helyzete.

Anna éppen e miatt a kilátástalanság miatt indult el Magyarországra „*a porig rombolt országból*”. „*Van diplomám, a munkát nem szégyellem, nem félek tőle*” – ez volt az elhatározása, amikor egyedül elindult vonattal Budapestre. Akkor még nem volt vízumkényszer – azt csak 2003-ban vezették be, mielőtt Magyarország belépett az Európai Unióba.

Budapesten a nagybátyjánál lakott, aki még 1992-ben érkezett Magyarországra és már magyar állampolgár volt. Az ő nagy ingatlanja volt a fedezet arra, hogy Anna nem fog az országnak anyagi terhet okozni. Két hét alatt talált a végzettségének megfelelő munkát, és a munkáltatója megkérte a munkavállalási engedélyt. Így kapott egy évre tartózkodási engedélyt, amit évente hosszabbítani kellett. Magyarország 2003-ban vízumkényszert vezetett be Szerbiával szemben, így onnantól az ottani konzulátuson minden évben meg kellett kérnie a munkavállalási vízumot is. 2006-ban beadta a letelepedési kérelmét, amit 2007-ben meg is kapott. Ezután egyből megkérte a magyar állampolgárságot, amire további fél évet kellett várnia. Nem kellett állampolgársági vizsgát tennie, mivel magyar nyelven végezte el az iskoláit. A hivatalos ügyintézés „*mindig egy gyomorgörcs volt. Kismillió papírt kellett beszerezni, mindig visszadobták hiánypótlásra, folyamatosan piszkálódtak. Állandó izgalom volt, hogy meghosszabbítják-e az engedélyt. Folyamatos bizonytalanságban éltem, nem tudtam tervezni.*” Ez az izgalom a letelepedési engedély megítéléséig tartott, akkor már minden könnyebb volt. A piszkálódásra példaként említette, hogy az eljárás során megkérdezték tőle, hogy kell-e tolmács neki, „*pedig hallották és tudták, hogy egy magyar anyanyelvű emberrel állnak szemben.*”

Anna élete ma már nyugodt mederben folyik. 2005-ben férjhez ment, és most várják első gyermeküket, így ő úgy érzi, hogy „*először is ide tartozom*”. Férjén kívül itt csak egy nagybácsi lakik, aki az első időkben segített neki. Szülei, test-

vére, és a többi rokona mind Szabadkán laknak, ahova havonta hazajár. Nem érzi, hogy elszakadt volna tőlük, mivel kicsi a távolság, és most már szabadon lehet jönni-menni. 2003-tól a rokonai csak meghívólevéllel jöhettek őt meglátogatni, így ezt a hivatalos eljárási nehézségek miatt inkább nem erőltették; helyett ő ment mindig haza.

Anna úgy érzi, hogy annak ellenére, hogy csak 28 évesen érkezett Magyarországra, kialakult a baráti köre. Az otthoni barátok lemorzsolódtak, de azért egy kicsit még velük is tartja a kapcsolatot. A vallása gyakorlását itt egyedül nem folytatta. Noha nincs semmilyen korlátozó tényező, mivel kiszakadt a családjából és a helyi közösségből, itt már nem építette ki ez irányú kapcsolatait. Gazdasági státusza jó, sokat dolgozott és még várandósan is dolgozik. A helyzetével „maximálisan” meg van elégedve, és az elvárásai is „maximálisan” teljesültek.

Amikor Anna érkezett Magyarországra, még jóval bonyolultabb és nehezebb volt megszerezni a magyar állampolgárságot. 2011-ben bevezették az egyszerűsített honosítási eljárást, ami könnyebbé teszi az Annához hasonló, országhatáron túl élő magyarok magyar állampolgárrá válását. 2010 óta a szerb útlevelel szabadon lehet utazni a schengeni zónába, így Magyarországra is, nem kell vízumot kérniük az ottani magyaroknak, ha Magyarországra akarnak jönni. Anna szerint a vízummentességtől függetlenül a vajdasági magyaroknál elvi kérdés, hogy megkérik a magyar állampolgárságot most, hogy egyszerűsítették az eljárást.

Mivel a Magyarországra érkező bevándorlók 85%-a határon túli magyar, ezért fontosnak tartottam, hogy egy Magyarországra jellemző migráns esetét dolgozzam fel. A mindennapi életben inkább ilyen migránsokkal van kapcsolatunk, bár sokszor nem vagyunk tudatában, illetve nem észleljük, hogy bevándorlóval találkozunk. Anna életútját meghallgatva egy tipikus határon túli magyar fiatal Magyarországra költözését ismerhettem meg, ami számomra jó tapasztalat, mivel a munkám során ilyen családokkal is kapcsolatba kerülök.

Fontosnak tartom kiemelni pszichológusként, hogy a gyökerüket veszített emberek, a családot hátrahagyók, az otthonról távolra költözők mind küzdenek a magányossággal, a hazavágyással, és keresik az otthon biztonságát, amit egy új helyen nehéz megteremteni. Gyakran nincs önbizalmuk, bizonytalanok abban, hogy mire képesek, mivel nincsenek még barátaik az új helyen, a családjuk távol van, nincs, aki támogassa őket lelkiileg. Sokszor kifelé „keménynek” mutatják magukat. Az évek során aztán nő az otthonosság érzése az új helyen, és a kapcsolati háló kiépülésével könnyebb lesz az élet, a lelki egyensúly is helyreáll. Ezeket a folyamatokat Annánál is jól lehetett érzékelni az interjú alatt.

II. SÉTÁLÓINTERJÚ:

beszélgetés a városban

II. Sétálóinterjú: beszélgetés a városban

Cél

Az életútinterjú alapuló esettanulmány egyik változata az ún. sétálóinterjú, melynek célja, hogy egyrészt a résztvevők felfedezzék tágabb lakóhelyüket (város, falu) a migráció szemszögéből, másrészt pedig megvizsgálják egy migráns város- és térhasználatát. A séta egyben lehetőséget kínál arra is, hogy az interjúkészítő és alanya közösen felfedezzék a migránsok, valamint a helyiek és migránsok közötti viszonyokat.

Módszer

A sétálóinterjúnál a résztvevők első feladata, hogy keressenek egy migránst, akivel egy nyelvet beszélnek. Lehetőleg olyan ember legyen, aki nem rokon vagy közeli ismerős. Az interjúalanyt arra kéri meg, hogy vigye el őket a városban egy másfél-két órás sétára. Az útvonalat az interjúalany választja meg, de elsősorban olyan helyekre kell, hogy elvigye őket, amik számára fontosak. A séta közben a résztvevők beszélgetnek az interjúalany életéről és azokról a helyekről, amiket közösen bejárnak. Az interjúalany elmondja, hogy miért fontosak neki és miért.

A sétálóinterjúnál különösen fontos a megfelelő dokumentáció, mert nagyon sok dologra kell egyszerre figyelni. A legideálisabb a hangfelvétel készítése, mert ez alapján később el lehet készíteni az elemzést. Ha valami miatt nem lehet felvenni a beszélgetést, meg kell próbálni jegyzetelni legalább kulcsszavakat. Végül, ha lehetőség, le kell fényképezni a fontos helyeket, amiket a beszélgetőtárs kiemel.

Elemzés

A sétálóinterjú elemzése során a résztvevők feladata, hogy kifejtsék a migráns életútját, a számára fontos helyeket (lehetőség szerint fényképekkel és térképpel illusztrálva), viszonyát a városhoz, a befogadó társadalomhoz és más migránsokhoz. Ezenkívül a képzés résztvevőinek saját reflexióit is bele kell foglalni az elemzésbe: milyen volt a séta, mit tanultak magukról, a migrációról és a városról. Milyen kulturális/társadalmi tevékenységekben vesz részt?

Személyes megelégedettség a helyzetével? Mennyiben érzi úgy, hogy teljesültek az elvárásai?

Változott-e a terve? Mennyi időre tervezi, hogy marad?

Megjegyzés: ahol az interjúalanyok kérték, az eredeti neveket megváltoztattuk.

Sétálóinterjú Tunarral

Halász Dóra írása

Interjúalanyomnak egy nemrég megismert azerbajdzsáni fiút választottam, Tunart, aki 28 éves. Jelenleg egy banknál dolgozik IT-tanácsadóként. Sokat beszélgettünk azelőtt, hogy elindultunk volna a sétánkra. Megkérdeztem, mi volt az oka, hogy Magyarországot választotta új otthonául. Kiderült, hogy 2 évvel ezelőtt érkezett Budapestre, az akkori barátnőjével költözött a magyar fővárosba. A lány magyar volt, aki igen meghatározó szerepet játszott a fiú életében. De fél évvel ezelőtt végül úgy döntöttek, hogy külön folytatják útjukat. Ennek ellenére Tunar azóta is Budapesten él és dolgozik.

Városnéző sétánk – egy azeri fiatalember szemével – első állomása a Stadionok busz/metró állomás volt. Itt találkozunk, miután a fiú végzett a munkahelyén. Tunar közel másfél éve az egyik bankban dolgozik, aminek a központját a belvárosból nemrég áthelyezték a stadionok környékére. Itt beszélgettünk kicsit a munkájáról és arról, hogy mit is csinál, szereti-e, könnyű volt-e beilleszkednie a magyar környezetbe. Válaszul azt kaptam, hogy a magyar barátnő sokat segített a nyelv elsajátításában, illetve, hogy megtudjon sok mindent a magyarokról, a magyar kultúráról. A munkakörnyezet multikulturális, hiszen sok külföldi kollégája van, s mint mondja, a munkáját is leginkább angolul kell végeznie, így nyelvi nehézségei sincsenek.

Metróra szállunk, és leszállunk a Deák térnél. Tunar nagyon szereti a Bazilikát és környékét. Sokat szokott a környék hangulatos bárjaiban, éttermeiben találkozni a barátaival, kollégáival. Ezenkívül szereti a templom lenyűgöző méreteit és szépségét.

Ezután visszasétálunk a Deák térre, ahol felszállunk a kispádalattira, és elmegyünk a Városligetbe. Ez a fiú egyik kedvenc helye. Sok emlék fűzi ide. Nagyon kedveli a kastélyt, és a szép parkot, illetve a Hősök terét. Sokat jár ide, ha kicsit kikapcsolódásra vágyik, és ki szeretne szakadni a munka stresszes hangulatából. A Széchenyi fürdőbe is eljár, ha teheti. Miközben körbejárjuk a kastélyt, mesél az életéről; már egész kicsi korában azt gondolta, hogy ő felnőttként külföldön fog élni.

A túránk következő állomása a Kálvin tér. Ez Tunar számára azért nagyon fontos hely, mert itt van a nyelviskola, ahova hetente kétszer jár magyaróra. Nagyon élvezi ezeket az órákat. A tanárát is nagyon kedveli, és hiszi, hogy szerencsés, hogy ilyen jó tanára van, aki nemcsak szakmailag, de emberileg is segíti a diákjait.

Tunar fontosnak érzi, hogy jól beszéljen magyarul, mert úgy gondolja, ha folyékonyan tudja beszélni a nyelvet, úgy könnyebben be tud illeszkedni a magyar társadalomba. Mesél arról, hogy neki Magyarország már nem az első külföldi „hazája”. Az interjú során az is kiderült, hogy Tunar azelőtt, hogy Budapestre költözött, 8 évig élt Tel Avivban, és folyékonyan tud héberül. (Itt ismerkedett meg a magyar barátnőjével, aki miatt Magyarországra költözött.) Erről jut eszébe a következő állomásunk, ami a Király utca és környéke, a VI. és VII. kerület szíve. Nemcsak a zsidónegyed történelmi szelleme miatt szereti a városnak ezt a részét, hanem mert itt – elmondása szerint – otthon érzi magát, és a zsinagógák is emlékeztetik őt az Izraelben töltött évekre. Persze azért bevallja azt is, hogy nagyon szeret hétvégén szórakozni járni, mint minden fiatal. Majd azt is elárulja, hogy a pesti romkocsmák hangulata és berendezése nagyon tetszik neki. Amikor ideje engedi, ezekben a kerületekben szokott esténként szórakozni járni a barátaival.

Tunar azt is elmeséli, hogy nagyon szeret Budapesten élni, és teljesen otthon érzi itt magát. Nagyon tetszik neki a pesti építészet, a Duna közelsége, illetve a Budai-hegyek. Nagyon szeret túrázni és kirándulni, így kedvenc budapesti helyszínei között megemlíti a Normafát (ahová idő szűkében nem tudunk elsétálni). Nyáron – mint meséli – majdnem minden hétvégén kirándul valahova, vagy biciklis túrákat szerveznek a kollégáival. Tunar sokat szokott a kollégáival munkán kívül is együtt lenni, úgy érzi, jó barátokra lelt bennük. Ezenkívül, egy véletlennek köszönhetően megtudta, hogy egy volt egyetemi csoporttársa Azerbajdzsánból szintén Pesten él és dolgozik. Így miután felvették egymással a kapcsolatot, sok időt töltenek együtt. Ez a kapcsolat segít abban, hogy tudjanak az anyanyelvükön kommunikálni, illetve, hogy a „haza” mégse tűnjön olyan távolinak. Ezzel a barátjával rendszeresen szoktak futni és edzeni a Margitszigeten, ami a kedvenc helyek között igen előkelő helyet foglal el.

Végül, interjúnk utolsó állomásaként felsétálunk a Várhoz. Ezt a helyet interjúalanyom különösen az esti órákban kedveli. Azt mondja, a fények különleges varázst adnak a városnak. Nagyon tetszik neki az esti kivilágított város, főleg a Várból szemlélve. Azt mondja, Budapesten szeret a legjobban lakni, ez a város áll hozzá a legközelebb. A jövőt tekintve úgy gondolja, szívesen élne itt még egy jó darabig, akár családot is alapítana.

Karlovačko

Télen Budapest – nyáron Eszék

Hannemann-Tamás Zsófia írása

Motiváció

Egy tanítványom és konferenciaszervező társam segítségével jutottam el interjúalanyomhoz, akit I.-nek fogok nevezni. A mai beszélgetésünk előtt nem ismertem I.-t, e-mailben kerestem meg először kérésemmel, és ő azonnal pozitív választ adott. 2012. október 25-én délután 2 órára beszélünk meg találkozót az Astoriánál, mivel I.-nek előtte még órája volt az ELTE BTK egyik Múzeum körüli épületében.

Irány Magyarország

Az Astoriáról a Deák Ferenc tér felé indulunk.

I. nagyon jól beszél magyarul, 26 éves, az ELTE BTK angol irodalom szakos MA-s hallgatója, jövőre fog végezni az egyetemen. I. szülei Eszéken élő értelmiségi házaspár, három felnőtt gyerekük van. Édesanyja magyar, édesapja horvát etnikumú. I. hat éve jött Magyarországra. Elmondása alapján inkább érzi magát horvátnak. „Otthon”, Horvátországban már egyetemista volt, amikor az édesanyja beadta I.-nek és I. a húgának jelentkezési lapját a Balassi Intézetbe, Budapestre, ahova fel is vették őket, és a miniszteri ösztöndíjat is megkapták. „Nagyon nem örültem neki, mert otthon voltak a barátaim.” A Budapestre érkezés után azonban már az első napokban kapcsolati hálót épített, és kezdte jól érezni magát. Biztos pontot jelentettek neki a testvére, akivel ekkor együtt lakott a Balassi Intézet Budaörsi úti Kollégiumában, valamint két – szintén a Balassi Intézetben tanuló – fiú, akik aktívan és kíváncsisággal fordultak az új város felé: „Nagyon jól megismertük így Pestet”. Ez a közösség segítette egymást az ügyintézésben is: például a tartózkodási engedély intézésekor, amikor szükség volt TAJ-kártyára, bankszámla-bizonylatra (van-e elegendő pénz a megélhetésre), lakhatási igazolásra, lakcímbeljelentő lapra, ösztöndíjszerződésre (az adózás miatt), iskolalátogatási igazolásra és az útlevel másolatára.

A Deák tér előtt, az árkádok alatt átmegyünk a Király utcába. Itt lehet horvát Karlovačko sört kapni.

Az egyetem és a mindennapok

A Király utca és környékének éttermei és szórakozóhelyei miatt indulunk erre tovább. A belváros adta kulturális és infrastrukturális lehetőségek az egyetemi klubok és rendezvények hiányát pótolják. I. kiemelte a kedvenc pizzériáját, ahol 200 forintért lehet pizzát kapni, a Kiadó kávézót, valamint a Gödör nevű szórakozóhelyet és környékét.

Fontos szempont, hogy mióta I. egyetemista, Óbudán a Márton Áron Szakollégiumban lakik, ahol szobatársa szintén horvát származású. A kollégiumban igen aktív a közösségi élet, de továbbra is meghatározó a Balassiban összeszokott csapat.

I. idősebb húga energetika szakos hallgató volt, a nyelvi nehézségek miatt azonban hazaköltözött Horvátországba. A fiatalabbik húga most szintén a Balassi Intézetbe jár. I. mostanában a következőket próbálja egyensúlyban tartani: a tanulás, a barát és a barátok, a kis hűg segítése, valamint a saját magára fordított elegendő idő.

I. nagyon szeret Budapesten lakni. Egyetlen nehézségként azt nevezte meg, hogy nem harmonizált az átjárhatóság a horvát és a magyar egyetem nyelv-
szakjai között. I. angol–oros BA szakra járt, jelenleg angol irodalom szakos MA hallgató. Nem volt lehetősége két egyetemi szintű szakra jelentkezni, és ezt csak nehezen bírta a szülei tudtára adni. Úgy ítéli meg, hogy a horvát oktatási rendszer szerint két szakot végzett kortársai jobb esélyekkel indulnak a munkaerőpiacon. Azt viszont többször is kiemelte, hogy az ELTE-nek nagyobb presztízse van, mint az általa ismert horvát egyetemeknek.

A Liszt Ferenc téren át visszakanyarodunk az Andrássy útra. Itt található a Morrisons bár, ahová sokat szoktak járni, itt kilenc óráig olcsó és finom koktélok lehet kapni.

Család

Legutóbb, amikor I. édesanyja Budapesten volt látogatóban, akkor az Operában együtt nézték meg a Rómeó és Júliát.

Az édesanyja szintén Budapesten járt egyetemre. Ő már horvát–magyar ket-
tős állampolgár, és kevésbé tekinti nehézségnek, hogy a lányok itt tanulnak, sokszor jön hozzájuk látogatóba. Az édesapja ritkábban jár, de a kollégium-
ból való nyári ki- és őszi beköltözéskor mindig együtt jönnek. I. egyébként

körülbelül havonta egyszer utazik haza Eszékre a szüleihez. Míg az édesanyjával szinte mindennap e-mailezik, addig az édesapjával „egy hónapban egyszer 3 órán át egy jót beszélgetünk. Ez jólesik neki is, nekem is.”

A főzésre terelődik a szó, és megállapodunk, hogy jobb a piacon vásárolni, mint a közértben. Megcélazzuk a Központi Vásárcsarnokot a Vámház körúton, ide jár I. vásárolni, mert a barátja a Budafoki úton lakik.

I. barátja kárpátaljai, akinek az édesanyja magyar etnikumú, de ma Oroszországban él. A fiú a nagyszülőkhöz jár haza Nagyszőlőse. I. szülei már ismerik őt, és nagyon kedvelik. A nyári szünetet otthon töltik mindketten, és olyankor több hónapig nem találkoznak, de tartják a kapcsolatot egymással. Közös nyelvük a magyar, nyelvi nehézségek esetén angolul, oroszul, egyfajta kevert nyelven kommunikálnak. A kulturális sokféleség okozta különbségeket és félreértéseket egyre inkább átlátják a kapcsolatukban. Példaként említi I. az udvariassági formák használatának eltéréseit, melyek adott esetben konfliktusokhoz vezethetnek.

Barátok

I. és a barátja egy négyfős, állandó baráti körben szoktak együtt „bulizni, sokat”. Gyakran csatlakozik hozzájuk a szintén Budapesten élő húga. Ezenkívül még van egy francia barátnője, továbbá több barátja a Balassi Intézetből – akik részben már elmentek – és néhányan a Márton Áron Kollégiumból. Figyelemre méltó, hogy egy „magyar barátnőt” említ az egyetemről, egy pécsi évfolyamtársnőt.

Pénzügyek

I. elsősorban fordítási és lektorálási munkákat szokott vállalni. Alkalmoszerűen diákmunkát is végez, például sört csapol az Aréna lovas kupán. Nyaranta Eszéken dolgozik. Nem magas, de állandó bevételi forrást jelent a miniszteri és a tanulmányi ösztöndíj is. A szülők is támogatják őt anyagilag. Látogatásai alkalmával mindig hoz magával otthonról élelmiszert, ezt felhasználva szívesen főz.

Szabadidős tevékenységek

„A szabadidőmben tanulok” – mondja I. Mivel jövőre szakdolgozatot ír, így szeretne idén minél több tanegységet elvégezni. Hobbijai közé tartoznak a városban tett séták és mindenféle közös tevékenység a barátokkal. Kedves időtöltése még a lovaglás, erre keres – és talál is – megfelelő lehetőséget.

Jövő

A Károly körúton a jövőbeli tervekről beszélgetünk.

Célja, hogy elvégezze a fordító szakot, bár ez még nincs benne teljesen letisztulva. Valószínűleg Magyarországon fog maradni, mert itt alakított ki magának barátságokat, ismeretségeket, kapcsolati tőkét és életet.

A vásárcsarnok mellett elhaladva, ahol I. az egészséges és friss élelmiszert vásárolja, átmegyünk a Szabadság hídon a Gellért térre.

Szokások

I. azt magyarázza, hogy Pesten sokkal udvariasabbak az emberek, pl. a buszon, mint Horvátországban. A magyar nyelvben sok az udvariassági formula. Azt viszont furcsának találja, hogy amikor két nő apróságokon összeveszik, milyen csúnyán káromkodnak. Szerinte a horvátok hangosabbak, de nem káromkodnak így. Azt is megemlíti, hogy – főleg régebben – szokatlannak találta, hogy ismerkedéskor pusztít adnak egymásnak az emberek kézfogás helyett.

A Bartók Béla úton beülünk kicsit egy kávéházba. Kb. 4-kor búcsúzunk. I. innen a barátjához megy, hiszen ott lakik a közelben...

Következtetések

A munkavállalói migráció mellett a hallgatói mobilitás a nemzetközi migráció egyik legelterjedtebb formája. Push faktorként működnek ebben az esetben a kedvezőbb oktatási lehetőségek, pull faktorként pedig a tanulmányi tartózkodás által megkönnyített beutazási lehetőségek, a célnyelv bizonyos szintű ismerete és a rokoni-etnikai kapcsolatok megléte.

A migrációval járó költségek – az ösztöndíj megszerzésével és a kollégiumi közösség együttműködésével – csökkennek. A várható eredmény – a minőségi oktatás – jó befektetésnek mutatkozik. Itt az első körben nem volt valós rokon hálózat, de mivel a lányok édesanyja magyar etnikumú, így volt rá lehetőség, hogy a migráció intézményesített keretek között történjen. A harmadik testvér érkezésekor I. már kialakult kapcsolati hálózatával és tapasztalataival várta őt. A szülők számítanak arra, hogy ha a lányoknak segítségre van szükségük, egymásra támaszkodhatnak.

A Balassi Intézetben a hallgatók elsajátítják a nyelvet, a készségeket, és megismerik azokat az értékeket, amelyekkel a domináns magyar társadalomban eligazodhatnak. A kollégiumi elhelyezés egyoldalúsága azonban szegregációs folyamatokat indíthat be.

I. gondolkodik a kettős állampolgárság kérvényezésén. Mivel egyik felmenője magyar állampolgár, így kedvezményes honosításra jogosult, de még nem döntötte el, hogy kérvényezze-e. Óvatosan nyilatkozott Horvátország jövő évre tervezett EU-s csatlakozásáról: korainak és erőltetettnek érzi. Nem szeretné Horvátországot másodosztályú tagállamként látni a közösségben.

I. kapcsolati hálózata kiterjedt és biztonságos közösséget nyújt számára. A jelenlegi helyzetében strukturálisan asszimilálódott, ami azt jelenti, hogy a gazdasági helyzete, illetve társadalmi szerepe minden tekintetben hasonló a vele egyidős magyar egyetemisták státuszával. Kulturális szempontból nem beszélhetünk akkulturációról, hiszen – bár részese a meghatározó kulturális életnek – mégis megtartotta a saját kulturális szokásait is. I. helyzetében elsősorban transznacionalitásról beszélhetünk abban az értelemben, hogy az élete nem köthető egyetlen helyhez.

III. TEREPMUNKA:

a város felfedezése

III. Terepmunka: a város felfedezése

Cél

A tereplátogatás célja Budapest tereinek, társadalmi viszonyainak felfedezése-elemzése a migráció szemszögéből. A tereplátogatás során a képzés résztvevői olyan (köz)tereket látogatnak meg, amelyeket gyakran használnak különböző státuszú, háttérű és motivációjú migránsok. A meglátogatott terek többsége interface-ként is működik. A feladat a migráció nyomainak felkutatása, a migránsok város- és térhasználatának vizsgálata, a migránsok, valamint a helyiek és migránsok közötti viszonyok felfedése és saját érzéseitek, reakcióitok elemzése.

Helyszín

A terepnapló egyrészt a két kötelezően választott helyszínen végzett megfigyeléseken, másrészt a mindennapi helyzetek megfigyelésein alapul. A helyszíneket egy előre megadott listából kell kiválasztani, de ha valakinek jó célpont ötlete van, oda is elmehet. Az egyes helyszíneken minimum 1-1,5 órát érdemes eltölteni az átfogó megfigyeléshez. A választható helyszínek a következők: Négy Tigris piac, Ázsia Center, Ganz telep, Népszínház utca és környéke, Klauzál tér és környéke, Ráday utca és környéke, Gutenberg tér és környéke és Váci utca.

Módszer

A tereplátogatás során a résztvevők egyénileg vagy párban járják be a tereket és mindig egyéni beszámolót írnak. Ez azért is fontos, mert a beszámoló része a személyes reflexió a megfigyelő helyzetére. A résztvevők a következő instrukciókat kapják:

- töltsetek el hosszú időt egy-egy térben;
- ne csak sétáljatok – ahol lehetséges, üljete le hosszabb időre is;
- különböző (térbeli) szemszögből vizsgáljátok a tereket/embereket;
- ha párban mentek, végezzetek megfigyelést külön-külön és egyedül is;
- megfigyeléseiteket írájatok le minél hamarabb (legalább kulcsszavakat);
- jegyzetelés közben különítsétek el a helyszín és az emberek leírását saját értelmezésektől és értékelésektől (különböző színű tollak segítségével, illetve hasábokkal, széljegyzetekkel stb.);
- készítsetek térképet, rajzot az egyes terekről;
- használjátok a részt vevő megfigyelés eszközeit is: lépjete interakcióba a terek szereplőivel, beszélgetsetek velük;
- beszéljéte meg a megfigyeléseiteket, de hagyjatek időt az egyéni reflexióra is!

Megfigyelési szempontok

- Kik használják a teret (életkor, nem, társadalmi státusz, etnikum stb.)?
- Mi(k)re használják ezt a teret?
- Melyek a tér fizikai jellemzői?
- Milyenek a benyomásaid a térről?
- Milyen migránsok használják ezt a teret (státusz, anyagi helyzet, származás, nem, életkor, kapcsolatok stb.)?
- Miben különböznek a migránsok a nem migránsoktól a viselkedés, kinézet, használati tárgyak, eszközök, térhasználat, épületek, építmények, szimbólumok, rítusok stb. szempontjából?
- Mi az, ami azonos/hasonló a migránsok és nem migránsok között?
- Miben különböznek a migránsok a turistáktól (ha vannak)?
- Hogyan kommunikálnak egymással az emberek?
- Milyen interakciók történnek migránsok között?

- Milyen interakciók/találkozások történnek migránsok és nem migránsok között?
- Hogyan jellemeznéd az itt történő interakció-találkozásokat?
- Milyen interakciók történnek a nem migránsok között?
- A megfigyelés alatt folyamatosan figyeljétek meg saját magatokat is:
Mi az, ami érdekes, „más”? Miért?
Hogyan érzed magad mint megfigyelő? Miért?
Mi volt nehéz? Miért?
Mi volt jó? Miért?
Mi volt kellemetlen? Miért?
Mi volt érdekes, váratlan? Miért?
Mit tanultál?

Terepnapló megírása

A terepnapló célja, hogy részletesen és elemző módon bemutassa a terepen tett látogatást és az ott végzett megfigyeléseket, összefüggésbe hozza a képzés elméleti anyagával (szociológiai, jogi, pszichológiai és interkulturális ismeretek). A terepnapló struktúrája szabadon választható, de az alábbi szempontokat a résztvevőknek mindenképpen bele kell foglalnia az írásba:

- a terep részletes bemutatása (hol, mikor, mi stb.);
- a terepen tartózkodó migránsok bemutatása a terepjegyzet alapján (jelenlét, események, interakciók);
- a megfigyelések elemzése és összefüggésbe hozása a képzés elméleti részén tanultakkal;
- személyes reflexió a helyzetre és a résztvevők saját identitására.

Megjegyzés: ahol az interjúalanyok kérték, az eredeti neveket megváltoztattuk.

Népszínház utca – Blaha Lujza tér

Hetzer Kata írása

Terepmegfigyelésemet két helyszínen, két különböző időpontban végeztem. A Népszínház utcában és környékén március 21-én, egy hétköznapi napon, körülbelül délután 3 és 5 óra között jártam egyedül; a Blaha Lujza téren, a Gutenberg téren, illetve az Akácfa utcában pedig április 17-én, szombaton este 7 és fél 9 között egy megfigyelőtársammal.

Körülbelül három hónapja a Köztársaság téren lakom, régebben pedig laktam az Akácfa utcában is, így a terepek ismerősek voltak nekem. Elemzésemben a megfigyelés időpontjában ért konkrét élményeken kívül felhasználom korábbi tapasztalataimat is.

A Népszínház utca és környéke

A tér bemutatása

A Népszínház utca Budapest egyik legforgalmasabb terétől, a Blaha Lujza tértől indul. A széles, levegős, világos utca a Köztársaság téren keresztül a Teleki térig, majd tovább vezet (én csak eddig jártam be). Jártam még a Népszínház utcát a Rákóczi térrel összekötő szűkebb utcákban is. Bár a Blaha Lujza téren „mindenféle” ember megfordul, így a társadalmi összetétel teljesen vegyes (főleg amióta az új bevásárlóközpont is megnyitotta kapuit), megfigyeléseim szerint a Népszínház utcában kevésbé heterogén az összetétel (és a Teleki tér felé haladva egyre homogénebb). Erre leginkább azok járnak, akik a környéken laknak, itt dolgoznak, vagy itt van dolguk; kevésbé használják ezt az utcát „csak” áthaladásra.

Megfigyelésem időpontja egy napsütéses kora tavaszi délután volt, az utcán sokan sétáltak, főleg fiatal felnőttek, felnőttek – nők és férfiak egyaránt. Az utcában többségben vannak az alsó-középosztály képviselői; sok a roma etnikumú és sok migráns – fekete bőrű, arab vagy kelet-ázsiai személy – is megfordul itt. Az, hogy az utcában többségben vannak az alsó-középosztály tagjai, csak egy szubjektív érzés, benyomás, amit többek között az emberek ruházatából és beszédéből gondolok. Ez utóbbi egyrészt szóhasználatot jelent, másrészt hanglejtést, hangerőt is. A fogyasztási szokásaik is erre utalnak: az utcában sok olyan „100 Forintos” vagy „Filléres” bolt található, ahol

az olcsóbb, rosszabb minőségű termékeket árulják, az itt megfordulók pedig gyakran vásárolnak ezekben az üzletekben. A viselkedés is egy jelzés lehet: az utca sokszor családi jelenetek, veszekedések, ünneplések színtere. A Teleki téren általában sok hajléktalan személy tartózkodik.

Az utcában rengeteg szolgáltatás található: sok étterem, büfé és „vegyesbolt” (ahol a vasalótól a csokoládén keresztül a fogkeféig mindenféle megtalálható), sok a műszaki bolt, a használt mobiltelefonokat és egyéb használt cikkeket árusító bolt, a „100 Forintos bolt”, illetve a vendéglátóhelyek, kocsmák. A teret sokan használják vásárlásra, a szolgáltatások elérésére, de fontos közösségi találkozóhely is (főleg melegebb időben). A Köztársaság tér igazi kutyás gyülekezőhely, és sok beszélgetés, találkozás zajlik a Népszínház utcában is. Számomra ez egy színes, élénk, dinamikus forgatag – egy olyan köztér, amit használnak, betöltenek a környéken lakó emberek.

Migránsok a térben

A megfigyelésem időpontjában még csak alig egy hónapja laktam a téren, és számomra is meglepő volt, milyen sok migráns(nak tűnő) személyt láttam. Sok fekete bőrű, feltehetően afrikai származású személyt láttam már az utcán sétálva is (körülbelül 6-8 fiatal fekete férfit, és egy fiatal kamaszlányt: ő mobiltelefonon tökéletes magyarsággal beszélt, feltehetően másodgenerációs, vagy nagyon kicsi korában érkezett Magyarországra). Az utcában található egy Lagos Africa nevű élelmiszerbolt, ami előtt 3 fiatal fekete srác beszélgetett, bent pedig két fekete bőrű férfi, még beljebb pedig két fekete nő. Az egyik környező utcában található egy afrikai étterem is, ahol bent körülbelül 8-10 fekete bőrű férfi ült, és két nő, a tulajdonos és a kiszolgáló is afrikaiak voltak. Amikor beléptem, én voltam az egyetlen fehér bőrű a helyen.

A másik, etnikailag elkülönülő bevándorló csoport, akikkel találkoztam, az arabok. Azt, hogy arabok, a nyelvük (több esetben feliratok); kinézetük; illetve előzetes tudásom (vagy épp sztereotípiáim: például használt mobiltelefonok árusításával ők foglalkoznak...) alapján gondoltam. Itt azonban nagy bajban vagyok, mert ismeretek hiányában nagyon nehéz megállapítani, hogy az oly sokféle embert összeszó „arab” kategórián belül pontosan milyen nemzetiségű, milyen kontinensről érkező személyekről lehet szó. Arabokat kevésbé láttam az utcán sétálva, talán elvétve néhányat, sokkal inkább a különböző szolgáltatást nyújtó boltokban láttam őket. Ilyenek például a használt mobiltelefonokat árusító piciny kis üzletek (ebből legalább három van a Népszínház utcában), a gyárosok és egyéb büfék. Voltam egy „műszaki bazár” nevű

helyen is, ahol mindenféle műszaki cikket lehetett kapni, illetve az Arab Orient-Keleti fűszerek boltjában, ahol a fűszerek mellett sok mindenféle más is megtalálható volt. Ezekben az üzletekben kivétel nélkül arabok voltak az eladók, a büfét kivéve mind férfiak. Láttam még arabokat a boltokban (mint vásárlók, vagy az eladók ismerősei), illetve a boltok előtt is.

A harmadik nagyobb bevándorló csoport a távol-keletiek voltak. Őket nem olyan nagy számban, de láttam a Népszínház utca elején sétálva, illetve az utca elején megtalálható Kínai-negyed étteremben, mint tulajdonosok (illetve fiatal gyerekeik). Az előzőektől eltérően az utcán sétálgatók és az étteremtulajdonos is nők voltak.

Az utcában van még egy Kolobok nevű orosz–mongol étterem, ahol a tulajdonosok/kiszolgálók is bevándorlók, szerintem mongolok. Van még egy étterem, ami számomra nagyon érdekes jelenség: dekorációjában és ételajánlataiban is a keletet idézi, azt azonban nehéz volna megmondani, hogy pontosan mit (arab, indiai?), és erősen keveredik is a magyar kultúrával: az étlapon például egyaránt szerepelnek keleti és tradicionális magyar ételek is. Itt is általában sok színes bőrű vendég fordul meg.

Turistákkal az utcában nemigen találkoztam, láttam azonban egy feltehetően diákokból álló csoportot. Őket csak nyelvhasználatuk alapján tudtam a helyiektől megkülönböztetni (angolul beszéltek).

Különbségek és hasonlóságok migránsok és helyi lakosok között

Számomra talán az egyik legfeltűnőbb különbség az volt, hogy a jelen lévő migránsok között a férfiak igen csak felülreprezentáltak voltak. Ez alól csak a távol-keleti bevándorló csoport volt kivétel.

A társadalmi státuszt tekintve a migránsok esetében is csak az érzéseimre, benyomásaimra hagyatkozhatok. A képzésen beszéltünk róla, hogy a (gazdasági tevékenységet folytató) bevándorlók nagy része felsőfokú végzettséggel rendelkezik, és gazdaságilag is jobb helyzetben van, mint például a Népszínház utca környékén megfordulók többsége. Mégis, az általam fent leírt szempontok (öltözködés, fogyasztási szokások, viselkedés, illetve ehhez jön még a bolti eladó, ami Magyarországon alacsonyabb presztízsűnek számító foglalkozás) alapján őket is inkább az alsó-középosztályba sorolnám. Ez egy ellentmondás, amit mostani tudásommal már látok, és ami számomra egyben egy lehetséges magyarázata is a magyar társadalomban a bevándor-

lókról kialakult képnek. Egyébként többször látok az utcában kifejezetten jól szituálnak tűnő (öltönyös, aktatáskás) fekete bőrű férfiakat, ők talán már egy jobb gazdasági helyzetű csoport tagjai.

Feltűnő különbség a migránsok szerepe, tevékenysége a térben: ők szinte mindannyian valamilyen szolgáltatást nyújtó üzlet tulajdonosai, alkalmazottai, vagy éppen fogyasztói (afrikai étterem). A Népszínház utcában a szolgáltatók között szerintem többségben vannak a migránsok; a fogyasztók, illetve az utcán sétálók között pedig sokkal inkább a helyi lakosok. Ami az öltözködést illeti, a legtöbb bevándorló öltözködése nem tér el feltűnően a helyiekétől, itt kivételt csak az afrikai büfében tartózkodó nők jelentettek: ők élénk színű, mintás, számomra „afrikais” ruhát viseltek. Ami az életkort illeti, ebben a migránsok és a helyiek nem nagyon tértek el egymástól: a migránsok között is a legtöbben a 30 év körüli fiatal felnőttek voltak.

Interakciók

Megfigyeléseim alapján elmondható, hogy a migránsok és a helyi lakosok közötti interakció kevés, a migránsok és migránsok közötti pedig sok. Azaz a migránsok a Népszínház utcában inkább elkülönült csoportokként jelennek meg. Ebben is láttam azonban különbséget a különböző csoportok között. Számomra a legelkülönültebbnek az afrikaiak tűntek: az élelmiszerboltban, illetve a büfében is csak afrikaiak voltak jelen fogyasztóként is, akik egymás között a saját, számomra idegen nyelvükön beszéltek (hozzám angolul szóltak). Az arabok esetében gyakori, hogy a boltban a tulajdonoshoz/kiszolgálóhoz bemennek a barátai beszélgetni, vagy többen is összegyűlnek a bolt előtt, de itt a vásárlók főleg a helyiek, az eladók között sokan magyarul is beszélnek, néha még egymás között is. A kínai étteremben a tulajdonos mellett a kiszolgáló már nem is kínai származású volt, hanem magyar, és ottlétem alatt a kínai tulajdonos két magyar vendéget is a nevének üdvözölt, látszólag jó ismerősök voltak. Az étteremben egyébként csak magyar vendégek voltak akkor, amikor bementem (bár hallottam, hogy az étteremnek van egy hátsó része is, és a kínaiak főleg oda szoktak járni).

Csak ebben a kínai étteremben vettem észre, hogy a hazai kultúrát a dekorációban is igyekeznek markánsan megjeleníteni (kérdés persze, hogy ez mennyire valóban kínai, vagy mennyire „nyugatiasított” kínai). A többi boltban, bár voltak külföldi, „egzotikus” termékek, a berendezésben, dekorációban a származási kultúra sokkal kevésbé érvényesült, de azért helyenként megjelent (például az arab zenében).

Gutenberg tér – Blaha Lujza tér – Akácfa utca

A tér bemutatása

A második, közös terepmegfigyelésünket társammal szombaton este 7-kor kezdtük a Blahán. A tér ekkor is nagyon színes, mozgalmas volt. Számunkra a megfigyelés szempontjából különösen érdekesnek a tér mögött, a Corvin alatt található két *call center* és internetkávézó bizonyult. Ezek a helyek lehetőséget biztosítanak a bevándorlóknak, hogy hazatelefonáljanak, illetve olcsón nethez jussanak. Innen a Röck Szilárd utcán elsétáltunk a Gutenberg térig. Ezen az utcán kevés ember volt, a téren pedig szinte senki. Migránsokat egyáltalán nem láttunk, az egyetlen rájuk utaló hely egy kínai étterem, de az zárva volt. Ezután átsétáltunk az Akácfa utcába, végig a Rákóczi úttól a Király utcáig. Ez a rész sokkal élénkebb volt. A Népszínház utcához hasonlóan itt is sok szolgáltatás megjelenik: az Akácfában további kettő, és egy környező utcában még egy internetezős hely, ahol nagyobb számban voltak is migránsok; valamint büfék, éttermek, kisboltok, hostelök, szórakozóhelyek. Feltehetően a várva várt meleg tavaszi estének is köszönhetően nagyon sokan voltak az utcán: turisták, migránsok, helyiek – főleg fiatalok.

Migránsok a térben

Migránsokat leginkább a már említett *call centerekben* és internetes helyeken láttunk, illetve az Akácfa utcában a gyrososoknál, mint eladók, és mint vendégek is, a Bangla büfében, illetve a boltok előtt.

A Blahán az egyik *call centerbe* be is mentünk, ahol megfigyelőtársam egyik menekült ismerőse mesélt nekünk kicsit a helyekről: a két szemben lévő internetezőhely közül az egyikbe főleg afgánok járnak, a másikba pedig főleg feketék. (Ennek az elkülönülésnek a pontos oka számomra nem derült ki, sajnos.) Nincsenek rosszban egymással, és át is járnak, ha nincs hely, de azért az elkülönülés egyértelmű. A helyeken délelőtt általában kevesen vannak, de délután és este mindig tele van. Az itteniek főleg zenét hallgatnak, filmeket vagy videókat néznek, facebookoznak. A zene és a film általában saját hazájukhoz, kultúrájukhoz kötődik. Amikor mi bent voltunk, szintén tele volt a hely, két fehér bőrű fiataaltól eltekintve mindenki migráns volt: főleg közel-keletinek tűnő fiatal férfiak, de néhány fekete is. Azt láttuk, amit „idegenvezetőnkől” hallottunk: videókat nézegettek, facebookoztak, volt, aki – feltehetően hazá- – telefonált. Hasonlóak voltak az Akácfa utcában és környékén található internetes helyek is, bár azokba már nem mentünk be, csak benéztünk. Az egyik

helyen feltűnt, hogy több gyerek is volt, illetve itt talán kicsit nagyobb arányban voltak mind nők, mind helyiek, bár azért a migránsok felülreprezentáltsága feltűnő volt. Egy helyen láttunk kendőt viselő fiatal arab lányt, máshol fiatal fekete lányokat is. A helyeket feltételezhetően turisták is használták.

Az utcában láttunk migránsokat a gyrososoknál, illetve az éjjel-nappali élelmiszerboltok előtt is, itt feltételezhetően ők alkalmazottak voltak, mert a bolt előtt cigarettáztak.

Számomra feltűnően sok volt a turista: főleg angolul, de franciául vagy németül beszélő csoportokat is láttunk. Tulajdonképpen nem igazán tudom, hogy miért gondolom, hogy ők turisták. Erre utaló jelek lehettek, hogy csoportban voltak, idegen nyelven beszéltek, esetenként térkép vagy nagyobb táská volt náluk, illetve elegánsabban öltözködtek, viselkedtek, mint az amúgy az utcában megforduló helyiek és bevándorlók. Mivel a hetedik kerületnek ez a része érzésem szerint inkább az alsó-középosztály tagjai által lakott és használt – bár könnyen meglehet, hogy az itt szolgáltatást nyújtó bevándorlók szintén jobb gazdasági helyzetű, illetve magasabban képzett emberek, mint a helyiek, csak ez „jelenlétükben” nem annyira jelenik meg –, talán ezért tűnt úgy, hogy a turisták az itt élő bevándorlónál és helyieknél jobb gazdasági helyzetű, magasabb társadalmi státuszú csoportok tagjai.

Különbségek és hasonlóságok a migránsok és a helyi lakosok között

A különbségek és hasonlóságok szinte megegyeznek a Népszínház utcában tapasztaltakkal, ezért nem is nagyon részletezném őket. A migránsok között itt is több férfit láttunk; a térben betöltött szerepük alapján itt is elkülönültek: vagy a netpontok vendégei voltak, vagy valamilyen szolgáltatáshoz kapcsolódóan voltak jelen. Öltözködésük nem különbözött jelentősen a nem migránsokétól, néhány ruhadarabtól eltekintve (például kendő); életkorukban sem nagyon különböztek, kivételt képeznek talán a gyerekek, akik amúgy nem nagyon voltak jelen.

Interakciók

Szintén kevés interakciót láttam migránsok és nem migránsok között, de a Népszínház utcához képest az volt a különbség, hogy itt nem nagyon fedeztem fel elkülönülő migráns csoportokat: a net-helyeken együtt, de „keverve” voltak jelen, és nem igazán volt köztük interakció.

Összefoglalás

A migránsok többsége, akikkel találkoztam, valamilyen szolgáltatással kapcsolatban volt jelen: ők valószínűleg kereső tevékenység folytatása céljából kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkeznek. Akik régebb óta vannak az országban (például a kínai büfések, akiknek magyarul jól beszélő kamaszkorú gyerekei már valószínűleg itt születtek, vagy kicsi gyerekként érkeztek), letelepedési engedéllyel is rendelkezhetnek, de feltehetően kevés köztük a magyar állampolgár. A gazdasági tevékenységet folytató, itt dolgozó migránsok családtagjai családegyesítés céljából is érkezhettek. Elképzelhető, hogy vannak köztük, akik illegálisan tartózkodnak az országban, vagy legalábbis illegálisan végzik munkájukat, de ennek a valószínűsége kicsi. A netkávézókban látott migránsok között feltehetően több menekült státusszal rendelkező személy is volt (megfigyelőtársam ismerőse is ilyen, és ő mondta, hogy többen voltak a helyen, akik Bicskéről jöttek).

A munkavégzés vagy családegyesítés céljából érkező bevándorlók a migrációs döntés előtt valószínűleg több szempontot is megfontoltak: az otthoni és az itteni munkaerő-piaci és gazdasági helyzetet; a kibocsátó társadalom, illetve a szűkebb társadalmi csoport szokásait, viszonyát a migrációhoz; a migráció költségeit: esetleges rokonok, honfitársak itteni jelenléte, anyagi költségek, nyelvtudás stb. Számukra pszichológiai nehézséget a személyes érzések mellett a döntés meghozása, a család és a haza elhagyása, az itteni viszonyok megszokása és az integráció jelenthetett. A kultúrák, szokások különbözősége, a befogadó ország elutasítása és esetleg nem is szándékos etnocentrizmusa további nehézséget jelenthetett. A menekültek döntése sok esetben sokkal kevesebb mérlegelést tesz lehetővé, de könnyen előfordulhat, hogy ők is konkrét elképzeléssel rendelkeztek arra vonatkozóan, hogy milyen országba szeretnének utazni, s ez nem Magyarország volt. Az ő esetükben a beilleszkedést az előbb említett nehézségeken kívül megnehezítheti a kibocsátó országban és az út során elszenvedett üldöztetés, váratlan események, traumatikus élmények, a család elvesztése stb.

Személyes érzések, reflexió a terepmegfigyelésről

Mindkét megfigyelt terep számomra otthonos hely, amiket nagyon szeretek. Érdekes élmény volt egyszer megfigyelő szemmel, jegyzetfüzettel bejárni ezeket a helyeket: olyan dolgokra is figyelmes lettem, amikre eddig nem, és feltűnt, hogy a számunkra oly ismerősnek tűnő helyek is mennyi kérdést rejthetnek magukban.

A Népszínház utcai sétára egyedül mentem, és itt kicsit feszélyezett, hogy amikor bementem a különböző boltokba, helyekre, nem igazán tudtam megmondani, mit keresek – kicsit kívülállónak éreztem magam. Bár szerettem volna interakcióba kerülni migránsokkal, a néhány megvalósult eset elég sután sikerült, így nem erőltettem, főleg, hogy a pusztá megfigyelés is nagyon érdekesnek bizonyult.

Jellemző tapasztalat volt, hogy milyen nehéz is meghatározni, hogy egy-egy migráns vajon pontosan honnan jött, és milyen kultúra képviselője. Amit máskor olyan könnyen rámondok valakire magamban, az valójában nagyon bizonytalan tudás. Ez különösen az arabok esetében igaz, ez a „világ” számomra nagyon homályos, ismeretlen.

Érdekes tapasztalat volt az is, hogy különböző társadalmi távolságot éreztem a különböző bevándorló csoportokkal szemben: míg például az afrikaiak esetében nagyon nehéz volt az interakció, nyelvi nehézségek is voltak, és nagyon zárt közösségnek éreztem őket, addig a kínaiaknál már szinte otthon éreztem magam (ez nyilván csak a kínai büfékre vonatkozik, nem a kínai kultúrára).

A dolgozat írása közben, sőt, már a megfigyeléseim alatt is igyekeztem törekedni arra, hogy megkülönböztessem a leírást, az értelmezést és az értékelést. Ha szigorúan vesszük ezeket a fogalmakat, a leírás szintjén alig néhány megállapítást tehetünk (hiszen már a férfi-női megkülönböztetés is értelmezés). Nagyon hasznos tapasztalat volt számomra a megfigyelés, illetve a dolgozatírás során, hogy szinte minden megállapításunk egyben már értelmezés (vagy értékelés). Igyekszem a továbbiakban is szem előtt tartani, hogy saját értelmezéseim, melyek evidenciának tűnnek, hibásak is lehetnek és félrevezethetnek.

Az Akácfa utca és a Ráday utca

Pataki Teréz írása

Az Akácfa utcai call centerek

A tereplátogatás első helyszíne tágabban véve a Blaha Lujza tér környéke volt, a körút belső oldalán, konkrétan pedig a Somogyi Béla utca – Akácfa utca területe a Dohány utcáig bezárólag. A terepen tett látogatások március 1-jén, március 13-án és április 29-én történtek, minden esetben kb. 22 órától kb. 24 óráig terjedő időszakban.

Képzeliük el, hogy egy tavaszi éjszakán végigsétálunk e két utca hosszán, kezdve a Somogyi Bélán, át a Rókus előtti zebrán, végig az Akácfa első, Dohány utcától határolt szakaszán. Elsőként magát a teret mutatom be, a „leírás” szabályait – a lehetőségekhez mérten – betartva, és elmesélem, hogy amikor én arra jártam, mit láttam magam körül.

A tér leírása – fizikai környezet

A területen, a város más tereihez viszonyítva sok internetkávézó és *call center* található. Ezen kívül a két utcában – amit kettészél ugyan a Blaha Lujza tér, mégis egymás folytatásai – négy gyrosos, egy palacsintázó, több bár, valamint egy romkocsmá található. Ami az utcabútorokat illeti, a Blaha Lujza téri padokat leszámítva a két utcában az utcabútorokat kukák, illetve az Akácfa–Dohány sarkán álldogáló egy darab vascső teszik ki. Az autók jellemzően felparkolnak a járdára, nehézkes elférni mellettük.

A *call centerek* belülről általában teljesen csupaszok – ezt a színekre és a színek hordozta hangulatra értem. Az Akácfa utcai *call center*ben töltöttem huzamosabb időt, ennek berendezése a következőkből áll: a földszinten, két tér egybenyitásával 4+2 számítógép van, mindegyikhez tartozik webkamera is. Mindegyik gép előtt ülnek, általában valamilyen csevegőprogram – Skype, MSN –, esetenként szexchat, vagy videojáték van a gépeken megnyitva. Az asztalok nagyon régiek, és nagyon koszosak, azt a benyomást keltik bennem, mintha általános iskolából kiselejtezett bútorok lennének. A klaviatúra ragad. A helyiségben még egy üres hűtő, a falakon és padlón fehér csempe, a számítógépekkel – és így a gépeket használókkal szemben – tükör van. A falakon tarifablázat, üzemeltetési engedély és a segélyhívó számok listája van kirakva.

A recepciós pult fölött két – általában fürdőszobában használatos – polc van, ezeken sósmogyorók, ropik vannak. Ezen kívül van még a helyiségben mosdó, törülköző, szappan, a polcon borotvahab, a mosdóban esernyő. A polc fölött, a tükör helyén a párizsi Moulin Rouge-ról készült fotó díszleg.

A terepjegyzetek között feljegyeztem, hogy „sok a fekete szín”, és ez érdekes, de valóban sok: a fekete színt ebben a fehér környezetben az emberek hozzák be. Ezzel áttérnék a teret használók – migránsok és nem migránsok – leírására.

A tér használói

Az utcát jellemzően, ha a børszínből indulunk ki, afrikai és ázsiai származású emberek használják. (Leírás esetében azt gondolom, más kiindulópontom nem lehet a származás beazonosítására, esetleg még a beszélt nyelv lehetne támpont, ha érteném és be tudnám azonosítani. Ami a beszélt nyelvet illeti egyébként, az Akácfa utcai *call center*ben a francia volt a közös nyelv – egymás között is franciául beszéltek, és amikor én beléptem a beszélgetésbe, akkor is franciául folyt tovább a társalgás.) Az internetkávézókban a kiszolgáló személyzet jellemzően beszél magyarul, de egy kivétellel mindenütt akcentussal, ebből arra lehet következtetni, hogy egyrészt nem magyarok, másrészt viszonylag régebb óta vannak az országban. A teret használók általában körülbelül 15–35 év közöttiek, és fiúk. (Három lánnyal találkoztam a második este, és legalább húsz fiúval.) A teret használók esetében jellemző volt a sötét és fekete szín: fekete ruhákban, fekete kabátokban voltak a fiúk, a hajuk is sötét; fekete, csillogó anyaggal lekenve.

A terepen találkoztam magyarokkal is. Azt, hogy ebben a környezetben ki a magyar, két szempontból lehetett beazonosítani: egyrészt a mozgásból – a járókelők keresztirányban szeltek át, illetve kerülgették az utcán beszélgető csoportokat, vagyis mind „haladtak” valahonnan valahova, másrészt pedig a közvetlen interakciókból – beszélgetésekből – derült ki.

Az utcán a teret használó migránsok 4-5 fős csoportokba verődve állnak, és egymással beszélgetnek, illetve az utcán, a *call centerek* hordozható telefonjait használva, egymás mellett állva, egymással párhuzamosan telefonálnak. Itt a „helyiek”, vagyis a helyi migránsok használják az utcát: összecsukható széken kiülnek, sámlin vacsoráznak, beszélgetnek. A gyrosos és a *call centerek* előtt a legnagyobb a forgalom és a tömeg. A csoportosulások „összetétele” folyamatosan változik, abban a ritmusban, ahogyan valaki érkezik, más pedig távozik.

A *call centerek*ben mindenki boxokban ül, egyfelé néz, keveset beszél (telefonálni kijárnak). A videojátékok, az MSN, a Skype és a klaviatúra együtt adnak egy alapzajt. Aki betér, általában nevéen szólítja a recepcióst. Egy roma társaság tagjai (két fiú és egy lány, 17-18 évesek) voltak egyedül, akik „jó estével” köszöntek, és magázták a recepcióst. Amikor egy ázsiai – a „helyi” migránsok által kínaiként értelmezett – férfi betért, és angolul kért tanácsot, hova üljön, angolul válaszoltak, és franciául nevettek rajta. Számomra úgy tűnt, hogy az arabok a kínai férfi kínaiságán nevettek: valószínűleg a túlzott udvariasság volt számukra visszás – „milyen hülye, hogy megkérdezi, hova üljön”.

A fenti estén én is szóba elegyedtem – illetve szóba álltak velem, ez nézőpont kérdése – a teret használókkal. Beszélgettem a recepcióssokkal is: az egyik helyen a kiszolgáló személyzet magyar volt (egy fiatal fiú), mindenütt máshol franciául folyt a társalgás. Általában franciául beszélő arabokkal találkoztam. Megismerkedtem Misi báccsival is, aki két *call center* tulajdonosa, de mindenki beszélt még egy másik arab tulajdonosról is, vele nem találkoztam.

A terepen tapasztaltak értelmezése és értékelése

A tér fizikai jellemzőit illetően elmondható, hogy nem a véletlen, hanem a gazdasági szabályszerűségek és szükségletek befolyásolják azt, ahogyan egy bizonyos típusú intézménytípus, illetve az arra ráépülő szolgáltatásrendszer kialakul egy városrészben (ez érvényes nemcsak a migránsok által kialakított városrészekre, de a Múzeum körüli antikváriumokra, a Rákóczi úti könyvesboltokra, a „galériautcákra” stb.). Ebben a konkrét esetben, a „ráépülő” szolgáltatásokat a bárók és a gyorsbűfék jelentik. Ezeket kivétel nélkül az átmenetiség jellemzi, vagyis a járókelők nem azért jönnek ezekbe az utcákba, hogy gyrost egyenek, hanem ha valamiért ide jönnek, akkor menet közben térnek be ezekre a helyekre. Mindez arra utal, hogy ezek a vendéglátó-szolgáltató üzletek az internetkávézók és telefonálóhelyek klientúrája miatt települtek ide, ők jelentik számukra a célcsoportot – és így lesz a török bűfén, gyrososon keresztül még inkább „idegen” vagy „bevándorlós” a környék jellege.

A térhasználatot annak adottságai is befolyásolják: ha széles az úttest és keskeny, vagy használhatatlan a járda, akkor nem meglepő, ha ezek a csoportosulások inkább az úttesten alakulnak ki.

Érdemes azon a kérdésem elidőzni, vajon mi lehet annak az oka, hogy ezeken az utcaszakaszokon a migránsok időt töltenek, míg a nem migránsok inkább áthaladnak. Több hipotézist is el tudok képzelni.

Szociológiai szempontból érdemes kitérni egy kicsit a térhasználat működésére. Számtalan elmélet szól erről, én most Manuel Castells gondolatára utalnék. Castells megkülönbözteti egymástól a „helyek terét” az „áramlások terétől”: a „helyek tere” az, ami valamilyen funkciót képvisel a felhasználók számára; itt az emberek általában megállnak, időt töltenek el, sőt, valamiért oda is mennek, tehát nem ok nélkül létezik, és vonzó célpontként, célállomásként tud működni. Ezzel szemben az „áramlások tere” gyakorlatilag csatornaként működik, és arra való, hogy az azon áthaladó embereket hatékonyan elvezesse a „helyekhez”, vagyis a funkcióval bíró területekhez. Ilyen felosztás lehet egy adott városon, városrészen belül is (mondjuk a pályaudvar tipikusan az „áramlások tere”, míg mondjuk egy tér, terasszal, tipikus „hely”) – ami persze idővel dinamikusan tud változni. (Ugyanígy épületen belül, sőt, lakáson belül is működik a felosztás, elég a lépcsőház-lakótér, illetve előszoba-nappali felosztásra gondolni.)

És most vissza az Akácfa–Somogyi-sarokra: ha a castelli fogalmakat nézzük, akkor ezek a terek a migránsok számára kulcsfontosságú funkcióval bírnak, ezek azok a terek, ahol egyedül elérhető számukra az a szolgáltatás, amivel haza tudnak telefonálni, illetve itt tudnak közösségi életet élni, találkozni. Ugyanakkor ezek a funkciók a magyarok számára értelmezhetetlenek, ebből a szempontból ezek a területek számukra teljesen diszfunkcionálisak, tökéletes „áramlások” tereként működnek. Így az első hipotézisem ez: a migránsokra épülő szolgáltatások funkcióval ruházzák fel a teret a migránsok számára, illetve megfosztják az értékétől azok számára, akik nem érdekeltek benne (a helyiek többsége). A másik hipotézisem már arra vonatkozik, hogy mitől van az, hogy a teret nem használók felgyorsítanak, mikor áthaladnak rajta: az erős kontraszt, ami ezeket a helyeket jellemzi, és az a hirtelenség, amivel az arra járó magyarra ez a kontraszt rászakad, felgyorsítja lépteit. (Nagyon hirtelen, egyik pillanatról a másikra nagyon sok külföldi között találja magát az erre járó, és ennek mindenképpen vannak érzelmi hatásai – ez lehet ijedség, félelem, elbizonytalanodás, kinek mi.)

Azt, hogy én hogyan éltem meg a terepen eltöltött időt, leginkább az befolyásolta, hogy engem hogyan kezeltek a „helyiek”. A recepciók barátságosak voltak irántam, igazából senki nem foglalkozott velem, senkit nem érdekelt, hogy mit csinálok ott. Beszélgettem a recepciók fiúval, François-val, aki időnként otthagyt, majd visszajött, és megjavítottuk közösen egy afrikai fiú MSN-kapcsolatát. Utána kimentünk az utcára, mert jöttek ismerősök, és nem fértünk el bent – én azt éreztem, senkit nem zavar, ha velük megyek. Amikor az utcán beszélgettünk, kicsit zavarba ejtett az érzés, hogy ismerősök között vagyok, mert olyan érzésem volt, hogy ismerik egymást, de közülük is volt, aki akkor

mutatkozott be a többieknek. Beszélgettek egymással, én közöttük álltam, és inkább csak figyeltem, néha szóltam közbe. Körülbelül fél óra telt el így, közben volt, aki elköszönt, továbbállt, és újak érkeztek. A terepjegyzetek között az „otthonos, falusias, barátságos” jelzőket használtam, és azt hiszem ez egyrészt a berendezés otthonossága, személyessége – mosdó, használt bútorok, borotvahab stb. – miatt történt. Másrészt személyes vonatkozása is van a dolognak annyiban, hogy én korábban éltem 4-5 hónapot egy párizsi külvárosban, és az Akácfa utca nekem a párizsi külvárost idézi. Ezt a hangulatot valójában a *call centerek* hordozzák magukban – nem nagyon különböznek semmiben a kintiektől, teljesen ugyanolyan a fizikai kialakításuk, berendezésük, és a felhasználók köre is. A használt nyelv ugyanúgy a francia, és ezeket a helyeket Párizsban is az ottani bevándorlók arra használják, hogy kapcsolatba lépjenek az otthoniakkal. Ami más a „magyar franchise”-ban, az az infrastruktúra modernsége, illetve a szolgáltatások köre (én kinn nem láttam hordozható telefont, ez nekem itt újdonságnak számít). Harmadrészt, az is fontos, hogy azt éreztem – mert azt éreztették velem –, hogy a legkevésbé sem lógok ki a környezetből, hiszen annyira heterogén volt maga a társaság, hogy innen nem lóg ki – vagy nem értelmezik az ide tartozók „kilógásnak” –, ha valaki ennyire más, mint én.

Ráday utca

A Ráday utcában március 20-án, kb. 15.15-től kb. 17.00-ig töltöttem el időt. A terepet ebben az esetben is maga az utca, illetve egy kávézó és étterem jelentette.

A tér leírása

Ami a közvetlen fizikai környezetet illeti, ha megállunk a Ráday utca közepén, akkor kávézókat, éttermet látunk, nagyon sokat, egymás mellett, sorra. A kávézók, éttermek tetején és ajtaján angol feliratok; az ajtóra felrajzolva, illetve az ajtók elé angol nyelvű étlapok, itallapok vannak kitéve. Az ajtóban unatkozó arcú, pincérnek látszó fiatal emberek álldogálnak. A kávézók előtt teraszok vannak, rajtuk székek. A kávézókön kívül szuvenírboltok, design-termékeket áruló üzletek és ABC-k vannak még a környéken.

Az utcabútorokat illetően itt egy kissé nagyobb a kínálat: dézsákban fák, virágládákban virágok, biciklitárolók, padok, kukák vannak az utcában, mindez egészen zöldre festve. A virágládák között lánc van kifeszítve.

Érdemes kitérni itt is a mozgásra, és annak irányára. Az emberek az utcán lassan mennek – andalognak – és az úttesten járnak. Az autók egy irányba parkolnak, az úttesten haladó autóforgalom a gyalogosok miatt lassan poroszkál. A kávézó, ahova bementem, belülről színes volt: a falakon lila tapéta, rajta két plazmatévé és festmények. Az asztalok között pálmák voltak, meg egy akvárium; velem szemben Buddha-szobor ült. Az asztalokon terítő, és sok-sok evőeszköz. Hatalmas, tágas tér volt belülről, ebben a tágasságban rajtam kívül csak egy külföldi pár volt.

A teret használókról elmondható, hogy – visszatérve az utcai környezethez, és ellentétben az Akácfa utcai környezetben tapasztaltakkal – nincs jellemző korosztály: láttam idősebb nőket (erősen festve), középkorú párokat, fiatalokat egyaránt. A Rádayban közlekedők általában divatosan öltöznek, a ruháik drágának tűnnek, tisztának, színesnek, ápoltnak. A pincérek könnyen felismerhetők pizzával a kezükben; egy másik szatyorral a kezében siet. A korosztály, nemek, státuszok összetétele teljesen vegyes, vannak kisgyerekesek babakocsival, kutyasétáltatók, idősebb férfi melegítőnadrágban, meg két férfi árpádsávós sapkában, bőrruhában – bár alapvetően nehéz eldönteni, ki a migráns és ki nem, az azért valószínű, hogy ők magyarok.

A terepen tapasztaltak értelmezése

A Ráday utcában nehéz volt eldönteni, ki a migráns, ki turista, és ki a nézelődő magyar – inkább a mozgás irányából, sebességéből lehetett következtetni. A turisták, nézelődő magyarok lassan mennek – sétálnak, nézelődnek, elolvassák az éttermek étlapjait, kezükben gyakran van térkép. A helyiek kezében valószínűbb tárgy volt a joghurt, kenyér, bevásárlószatyor. A – talán – nem migránsok inkább sietnek, vagy célirányosan haladnak. Bizonyossággal csak azok a külföldiek voltak felismerhetők, akik idegen nyelven beszéltek, de ezek közül én nem tudtam megkülönböztetni a migránst a turistától. Ugyanígy, a nem beszélő, ám térképpel a kézben andalgók között sem tudtam különbséget tenni aszerint, hogy ki külföldi, és ki nem az.

A Ráday utcában a pincéren kívül nem keveredtem mással interakcióba – rögtön magyarul szólt hozzám (talán a pincéri tapasztalat velejárója, hogy meg tudja különböztetni a magyarokat a nem magyaroktól), és nem volt barátságos velem. Valójában az érdekelte, hogy mit keresek abban az étteremben. Érdekes tapasztalat volt megint csak, hogy az Akácfa utcai intézményekben senki nem kérdőjelezte meg az ottléteket, itt viszont rögtön szemet szúrt nem-odaalóságom: különbözőségemet abban tudnám meg-

ragadni, hogy én egyedül voltam (a külföldiek minimum párosával jártak), a ruhám nem volt különösebben drága, a kezemben laptop volt (tehát nem ebédelni, csak dolgozni jöttem), és persze magyarul szólaltam meg. Azt hiszem, önmagában nem lett volna baj a különbözőségem, ha ez nem azt kommunikálta volna a pincér felé, hogy én nem fogok különösebben nagy összegben fogyasztani.

Nehéz eldönteni, mitől érzem annyira zavarba ejtőnek ezt a környéket. Azt hiszem, nekem az volt a nehéz a Ráday utcában, hogy az embereket figyelve egyrészt visszaneznek (ott mindenki mindenkit megbámul), másrészt, mert az andalgás zavarba ejtően céltalan. Az utcában a „ráépülő” szolgáltatás, vagyis az éttermek önmagukban jelentik a látványosságot; vagyis az utca látványossága önmaga, az utcában sétáló turisták egymást nézik, önmagukat bámulják.

Összegzés

Szerettem terepen, a megfigyelő szerepében lenni, még akkor is, amikor a megfigyelőségem egyáltalán nem látszódnak, hiszen aktív interakcióba keveredtem a „megfigyelttekkel” – mondjuk közösen használtunk egy gépet, vagy ilyesmi. Azt hiszem, a helyzet kettősségét, „titkosságát” élveztem.

Általános tanulság lehet a két helyszín kontrasztja, nemcsak abban a „megszokott” értelemben, hogy mennyire tud egymástól különbözni egy adott városrész két különböző pontja frekvenciája, szolgáltatások és a „közönység” tekintetében, hanem a város fizikai felépítése szempontjából. Még soha nem néztem úgy utcaszakaszra, hogy megszámláltam volna az adott területre eső kukákat, utcabútorokat, virágokat és biciklitárolókat, és figyelembe vettem volna azok minőségét. Tanulságos, hogy városrészek fejlettségének méréséhez használható indikátor tud lenni az utcabútorok mennyisége és minősége.

„Magyar lányt felvesszünk”

a Kőbányai Bazárban

Virágh Katalin írása

Tereplátogatásom helyszíne a X. kerület, Maglódi út 26. szám alatt található Kőbányai Bazár volt. Csoporttársam beszámolója alapján lettem kíváncsi a piacra, ezért ajánlottam, hogy menjünk oda ketten.

Háromnegyed tíz körül érkeztünk a piacra, és körülbelül másfél órát töltötünk itt. Társam ismerte már a terepet, és sokat mesélt élményeiről, nekem teljesen új volt az egész. Az első benyomásaimat három feliratnak köszönhettem: az első a kapu fölötti felirat volt (KŐBÁNYAI BAZÁR), s talán mert a bazár szónak valamilyen mesészerű konnotációja van számomra (egy hely, ahol mindenféle „csudadolog” kapható), jobb kedvvel léptem be. De mielőtt még beléptem volna, figyelmes lettem arra a szintén a bejáratra erősített felíratra is, amely szigorúan megtiltja a fotó- és videofelvételek készítését. Bár nálam semmi ilyen eszköz nem volt, valahogy mégis furcsának és baljóslatúnak tűnt a tiltás, és eltűnődtem azon, hogy vajon mi lehet az oka. Végül arra jutottam, hogy fogalmam sincs, de az üzletekben általában tilos a fényképezés.

A tiltó rendelkezés mindenesetre eszembe juttatta egyik korábbi élményem a Négy Tigris piacon. Kb. 10 évvel ezelőtt egy ismerősömet kísértem el nyári ruhát venni; hamarosan talált is kedvére valót, s mivel akkor még létezett „ruhapénz”, fizetés előtt szólta, hogy szeretne áfás számlát kérni. Az első helyen nem járt sikerrel, de azért kitartóan próbálkoztunk tovább. Egyrészt, mert a kiszemelt ruhadarabot megtaláltuk más standoknál is, másrészt, mert neki mindenképpen kellett a számla, harmadrészt, mert naivak voltunk. Ám minden esetben kategorikus elutasítás volt a válasz. Végül a nagy számok törvénye és az általánosnak tűnő reakció alapján arra jutottunk, hogy vélhetően sehol sem fogunk áfás számlát kapni, így nyári ruha nélkül távoztunk. Valahogy az az érzésem alakult ki akkor – s ugyanez jött elő a fenti felirat látán –, hogy a piacon az árusok, a vevők, az üzemeltető és vélhetően a hatóságok hallgatóságos megegyezésén alapuló sajátos szabályok uralkodhatnak. Talán ezért a felvételek tiltása; mindez persze csak feltételezés.

A harmadik fontos vizuális élmény akkor ért, amikor beléptem a kapun: mindjárt az első elárusítóhelyen ott fityegett egy kartonlap, rajta a fenti felirat nyomtatott betűkkel. Eredetileg láthatóan „MAGYAR LÁNYT FELVESZÜK” felirat állt a lapon, de az eredeti K-t később átírták N-re, majd a végére még beszuszkoltak egy K-t. Mindez a tábla másik oldalán is így nézett ki. Rám mulattatóan hatott ez a felirat. Talán azért találtam ilyen viccesnek, mert nem túl „pízsi” állás-hirdetés volt és legalább háromféleképpen diszkriminált. A „magyar lányok” kifejezéssel különben is akkor találkozom rendszerint, ha olaszországi, amszterdami vagy dubai erotikus munkát vállaló (vagy arra kényszerített) nőkről olvasok. Szóval valahogy groteszknak hatott ez a valószínűleg pragmatikusnak szánt felirat, melynek célja alighanem női munkaerő toborzása volt – szigorúan elárusító munkakörre. Azt hiszem, ez egy interkulturális találkozás volt a javából, még ha a kartonpapír médiumán keresztül is.

Ezen a helyen egy magyar (anyanyelvű) és két távol-keleti férfi, valamint egy állapotos távol-keleti nő dolgozott. A stand központi helye, nagy alapterülete és árukészlete miatt is (fogyasztási eszközök a mosószerből a csokin keresztül az alkoholig) nagy forgalmat bonyolított. Bár a felirat explicite nem fejtette ki, hogy milyen célból vesznek fel „magyar lányt”, a szituációból arra lehet következtetni, hogy a kb. a második trimeszter végén járó nő kiegészítésére vagy pótlására keresnek munkaerőt. Akár így van, akár nem, mindjárt felmerült bennem a kérdés, hogy vajon miért fontos, hogy az illető „lány” vagyis nő legyen. Úgy képzeltem, hogy a távol-keleti személyzet tagjai között családi vagy rokoni kapcsolat áll fenn, s az ő alkalmazásukban áll a magyar férfi, hiszen egy magyarul folyékonyan beszélő árus egy ilyen széles árukészlettel bíró elárusító helyen jól jöhet. Vélhetően ezért keresnek most is magyar anyanyelvű munkatársat. S talán azért „lányt”, mert egy nő alighanem a piacon is olcsóbb munkaerő. Az első pillanattól kezdve izgatott ez a felirat, és rá is akartam kérdezni; ám mire rászántam magam, túl nagy lett a forgalom, és végül nem szólítottam meg az árusítás mellett folyton jövő-menő, s a kínálatot rendezgető eladónőt. Ezt később nagyon bántam.

Összességében kedvezőek voltak az első benyomásaim, amihez az is hozzájárult, hogy a piac viszonylag kicsinek, de szellősnek, vagyis kényelmesen bejárhatónak tűnt. Nem az a gigászi méret, szűkösség és tolongás, mint amilyenek a Négy Tigris piac maradt meg az emlékeimben, ahová emiatt nem is akartam elmenni.

Ha azonban megkísérlek valamilyen leírást adni a térről, alighanem hamar bajba kerülök. Pontos méreteivel nem vagyok tisztában, annyi azonban biztos, hogy téglalap alakú és tíz sorból áll (megszámoltam).

Méreteit és arányait tekintve focipályányi (kb. 80x120 m), de ezt már utólag, térkép segítségével állapítottam meg. Az egyes sorok tehát kb. 100-110 métereseek, a terület körbe is járható, a kerülete mentén is standok helyezkednek el. Ahogy belépünk a kapun, balra öt sor fut végig, míg jobbra a képzeletbeli „felezővonalig” három, majd innen újra öt, de azok sem egészen végig, mert hátul még keresztben is fut egy sor. Ennek az aszimmetriának az az oka, hogy a piac jobb oldalán található néhány nagyobb építmény egy-két büfével és talán raktárakkal.

Amikor megérkeztünk, elég kevés volt a vásárló vagy nézelődő, de a kereskedők sem töltötték meg a piac teljes területét: csak a külső kerületen, a bal oldali öt sorban, valamint részben a jobb oldali elülső három sorban árusítottak, a bal oldali hátsó öt sor szinte teljesen üres volt. Az árukészlet alapján nekem úgy tűnt, hogy a piac bal oldala számít jobb helynek, hiszen itt zömében drágább árukat, ruhákat, textilárukat, fehérneműt és cipőket árusító standok voltak, ehhez jött a bejáratnál található, illatszert, pipereholmikat, édességet és egyéb élelmiszereket árusító stand (ez egy nagy „bolt”, a sor két oldalán lévő egy-egy elárusítóhelyen ugyanazok az eladók dolgoztak; ide keresték a munkaerőt is). A piac más részein is megjelentek értékesebb áruk, de az olcsóbb, vegyes összetételű árukínálat inkább a kevésbé frekventált, jobb oldali részek standjaira volt jellemző. Az egyik standon például ásványok és kalapok, egy másikon mindenféle műanyag játék, elektromos cigaretta és színes körömlakk stb., egy harmadikon tömegtelen használt távirányító, és végül egy pár rossz állapotú cipő és egy darab, szintén rossz állapotú műrha kabát egy negyedik helyen.

Mivel a terepnapló témája a migránsok város- és térhasználatának, valamint interakcióinak vizsgálata, nem halogatható tovább annak a kérdésnek a tárgyalása, hogy hol helyezkedtek el a migránsok az eddig hevenyészetten leírt térben. „Természetesen” (hiszen ezért mentünk éppen oda) a kereskedők, árusítók között. Jelzem, innentől csupa feltételezés, becslés és általánosítás következik. A piac olyan helynek tűnt, amely a különböző etnikai gazdaságok egyik színtere. Az itt dolgozó külföldiek feltételezésem szerint ezekbe az etnikai gazdaságokba és a piac társadalmába integrálódtak. Ha megpróbálom etnikailag elkülöníteni a kereskedőket, akkor azt kell mondanom, hogy viszonylag nagy számban voltak köztük kelet-ázsiaiak (feltételezésem szerint kínaiak és/vagy vietnamiak): ők jellemzően ruhákat, cipőket árultak. A legtöbb ilyen helyen egy-egy ember árult, leginkább középkorú nők – de a már említett első standnál négyen dolgoztak.

Szintén nagy számban volt jelen egy számomra etnikailag nehezen azonosítható, bár földrajzi származás szerint aligha olyan távoli csoport: cigányoknak mondanám őket, akik között a divatosan öltözködő, huszoneves fiatalasszonyoktól a többnyire bajszos férfiakon keresztül a szoknyás-kendős idősebb asszonyokig több korosztály is képviseltette magát. Sőt, az egyik ilyen standnál három-négy, 5-8 éves korú gyerek is volt. Őket csak magyarul hallottam beszélni, mégis az volt a benyomásom, hogy romániai cigányok, mert a nagy bajszú, szövetnadrágot és kalapot viselő férfiak a romániai gáborokra emlékeztettek. Mindenfélét árultak, de főként textiláru és fémedényeket. Ez a csoport tűnt számomra a leginkább pulzálónak, azt a benyomást keltve, mintha az egyes standok inkább összetartoznának, mintsem konkurálnának egymással. Ők folyamatosan kommunikáltak egymással, összeverődtek kisebb csoportokba, és kedélyesen beszélgettek. Tréfalkozásokat is hallottam férfiak és nők között, s volt, hogy valaki telefonált, miközben hárman álltak körbe, bele-beleszólva a telefonbeszélgetésbe.

Kisebb számban voltak jelen afrikaiak; nem tudom, melyik országból, illetve hogy egyáltalán egy országból jöttek-e, az eddigi ismereteim alapján azt tudom elképzelni, hogy a kontinens középső sávjából – amivel nem nagyon szűkítettem le a kört. Egy sorra kb. két-két standjuk jutott. Ezekben a standokban általában egy vagy két fiatal férfit láttam, de néhány helyen akadt női árus is (talán kettőt láttam az egész piacon). Ha megfigyelésem nem csal, valamennyien fehéreneműt és zoknit árultak. A jobb alsó kanyarban aztán román szót is hallottam, több standnál is. Ez a környék etnikailag vegyesebb képet mutatott. Árult itt pl. egy néni, akit a dialektusa és a körülötte ülő, szintén idősebb asszonyoktól elütő, bár hozzájuk hasonlóan meglehetősen szegényes árukészlete miatt (székely himnusz merített papíron, piros-fehérezöld gyöngyökből fűzött kulcstartók és néhány hasonló apróság) székelyként azonosítottam be. Azok az idősebb asszonyok, akik használt ruhákkal, kacatokkal voltak jelen, magyarul beszéltek, és alighanem környékbeli nyugdíjasok voltak, mert olyan kevésbé értékes holmival, mint az övék, nagyon messziről nem érhetette meg nekik ideutazni.

A másfél óra alatt, amit a piacon töltöttünk, egyre nőtt a látogatók kezdetben eléggé alacsony száma. A látogatók döntő többsége nyugdíjas korú nő volt, akik egyesével, de inkább kettesével-hármasával járták a piacot, aligha először életükben – ruházatuk legalábbis erre engedett következtetni. Néhány idősebb házaspárral, egy-egy idősebb férfival és más korosztályhoz tartozó vásárlókkal is találkoztunk.

Ahogy sétálgattunk a sorok között, néhányszor megszólítottak az árusok, de nem voltak különösebben rámenősek a kínálgatásban. Valahány interakciót elcsíptem, az árusító mindannyiszor készséges volt a vevővel. Tanúja voltam egy olyan interakciónak is, melynek során az egyik magyar vagy magyarul beszélő árus kérdezte meg előbb az afrikai, majd a kínai vagy vietnami standszomszédját, hogy fel tud-e váltani egy tízezrest. A tónus egyszerre volt udvarias és baráti, mindkettőt a nevéen szólította meg (magyarul), és magázta. Egy másik esetben egy románul beszélő árus akart pénzt váltatni az egyik afrikai szomszédjával, akit angolul szólított meg, szintén a nevéen.

Bár viszonylag sok időt töltöttem a nézelődéssel, és még a büfé előtt is ücsörögtem egy jó negyedórát, végül nem bonyolódtam komolyabb interakcióba. Ennek az volt az oka, hogy a standok egy részénél folyamatos volt a forgalom, és nem akartam zavarni az ott dolgozókat. Aztán a másik dolog, hogy nehezemre esett a vásárló szerepében feltűnni, amikor más céllal voltam ott. Végül a cipős-kabátos nénihez mentem oda, és azok után, hogy magától nekiállt lealkudni a kabátot – végső érvként azt hangoztatva, hogy ha másra nem, arra jó lesz, hogy a piacra kijöjjenek benne –, nem is igazán tudtam mit kérdezni tőle. Olyan elszomorító volt az egész, hogy inkább elsunnyogtam. A jegyzetelésről eleve lemondtam, a fotózást tiltó tábla eltántorított tőle. Így is fura érzés volt, hogy az embereket vizslatom, nem az árut.

Összességében a terepmunkát hasznosnak találtam. A piac migránsai tarka amőbaként jelentek meg előttem, etnikai összetételükre csak tippelni, társadalmi státuszukra még tippelni sem merek, státuszszimbólumaik (ha voltak egyáltalán ilyenek) számomra nem dekódolhatók. Céljuk viszont egyértelműnek tűnt: eladni. Az oda érkezők célja is hasonlóan egyértelmű: vásárolni; vagyis kereskedelmi tranzakciók mentén találkoznak ott a különböző csoportok, méghozzá rendszeresen. A magyar vásárlók társadalmi státuszát könnyebb volt belőni: többnyire nyugdíjasok, alsó-középosztálybeliek, akik még bírnak némi vásárlóerővel. Akikről viszont ezt már nem lehet elmondani, azok feltételezhetően azok az idős asszonyok, akik a orosz cipőjükkel és kabátjukkal ültek ki az árusok közé.

Ahogy már utaltam rá, számomra nehéz volt ez a helyzet. Azért nem sikerült megfelelően kiaknáznom a lehetőségeket, mert bár a megfigyelő szerepbe még viszonylag könnyen belehelyezkedtem, az interaktív megfigyelői szereppel már gondjaim voltak. Úgy éreztem, hogy mivel itt mindenki dolgozik, inkább csak bosszantanám őket a kérdéseimmel, ami számomra kellemetlen lett volna.

A bazár kapuján lévő felirat sem hatott rám túl bátorítólag, valahogy azt a benyomást keltette bennem, hogy a „kérdősködés” is a tilos kategóriába tartozik. Mindezt persze tesztelhettem volna, úgyhogy ez a terepmunka egy kicsit a gyávaságom története is, meg az efölötti elégedetlenkedésemé, meg a munkával és munkátlansággal kapcsolatos frusztrációmé. Maga a piac mint szintér érdekes volt, és sokkal kevésbé zsúfolt, mint a korábbi, Négy Tigrises tapasztalataim által vártam. Míg azonban 10-12 évvel ezelőtt vásárlási céllal mentem ki a piacra, ma ez meg sem fordulna a fejemben – és ez talán csak most tudatosult bennem. Így valóban igazi kívülállóként sétálgattam ott, s a vásárlókon ugyanúgy rajtafelejtettem a tekintetem, mint az eladókon.

IV. SŰRŰ LEÍRÁS:

a kultúra rétegei

IV. Sűrű leírás: a kultúra rétegei

Cél

A sűrű leírás módszere Clifford Geertz antropológustól származik, aki az antropológiát elsősorban értelmező tudománynak tartotta, és azt gondolta, hogy az antropológusok feladata a megfigyelhető jelenségek mögötti kulturális és társadalmi tartalmak felfedése. Max Weibert követve, Geertz szerint „az ember a jelentések maga szötte hálójában függő állat”, ahol a háló maga a kultúra, az antropológia pedig az a tudomány, amely a jelentések rendszerét, a hálót kutatja. Ebben a felfogásban a kultúra egy-egy megnyilvánulása (egy beszélgetés, egy interakció stb.) egyfajta palackba zárt üzenet. Geertz ritka leírásnak nevezi a tények részletes megfigyelését és leírását, amely elengedhetetlen a sűrű leíráshoz – a megfigyelt tények komplex értelmezéséhez.

Módszer

A sűrű leírás lényege, hogy a képzés résztvevői egy rövid időre maguk is az értelmező antropológus bőrébe bújjanak. A feladat az, hogy a saját életükből kiválasszanak egy konkrét helyzetet vagy „kritikus incidenst”, amelyet utána a sűrű leírás módszerével elemeznek, kibontva a helyzet jelentéseinek rétegeit és dimenzióit, lehetőleg minél több szemszögből. Ilyen helyzet lehet például egy veszekedés vagy egy családi ebéd, de akár egy társasági esemény vagy buli során megtörtént beszélgetés is. A lényeg az adott helyzet jelentésrétegeinek minél komplexebb elemzése.

Elemzés

A résztvevők által készített elemzés a helyzet, interakció részletes leírásával kezdődik: a szűkebb helyszín, a tágabb környezet, a résztvevők és a köztük folyó interakció leírásával. Az „objektív” leírás, a tények közlése után következhet a sűrű leírás, vagyis a helyzet, interakció jelentésrétegeinek és kulturális szabályainak felfedése és elemzése. A feladat nem a spekuláció, tehát nem az, hogy megpróbáljuk kitalálni, hogy mi történik az egyes résztvevők fejében, hanem, hogy az egyes résztvevők viselkedését egy nagyobb kulturális rendszer részeként értelmezzük, és a rejtett mintákat, ki nem mondott, de természetesnek vett szabályokat felfedjük, láthatóvá tegyük. Az elemzés során fontos az önreflexió, vagyis, hogy magunkat is saját kultúránk termékének tekintjük és saját viselkedésünkben is felfedezzük a társadalmi és kulturális mozgatórugókat.

Megjegyzés: ahol a szerzők kérték, az eredeti neveket megváltoztattuk.

Szülői szópárba

Constantin Ralita írása

Az alábbiakban leírt, látens konfliktust hordozó, gyakran ismétlődő helyzetet édesanyám élte át házassága alatt, még mielőtt szüleim elváltak volna kiskoromban apám külföldre távozása miatt.

A helyzet szüleim között rendszeresen ismétlődő szópárba minősíthető. A szituáció megértéséhez először is azt kell tudni, hogy szüleim házassága vegyes házasság: édesanyám magyar, apám román etnikumú értelmiségi. Fontos adalék, hogy szüleim házastársi kapcsolata egész együttélésük alatt harmonikus, szeretetteljes kapcsolat volt. A helyzet helyszíne Bukarest, Románia, ahol egész gyerekkoromban tartózkodtunk. A szituáció a következőkből áll: a román apám rendszeresen – mintegy ellenőrzésként – megkérdezte édesanyámtól, hogy „Kie Erdély, Erzsébet?”, mire édesanyám mindig viccesen és mosolyogva azt a replikát adta, hogy „A miénk, Lacika”. A mosolygós válaszban benne rejlett a kijelentés kétértelműsége: a választ úgy is lehetett értelmezni, hogy „miénk, a magyaroké”, de apám szemszögéből úgy is, hogy „miénk, a románoké”, mivel a házasság köteléke révén édesanyám mintegy sorsközösséget vállalt édesapámmal, és egész román voltával.

A fenti szópárba egy olyan történelmi háttérbe ágyazódik, amelynek legfontosabb történelmi mozzanata az 1920-as trianoni békeszerződés, mely révén Erdélyt és egyes területeket Magyarország keleti részéről Romániához csatolták. Ezt követően 1940-ben, a második bécsi döntéssel, Erdély északi részét szűk négy évre újra visszacsatolták Magyarországhoz. Édesanyám történetesen Erdélynek annak a részén élt kiskorú gyermekként, ami ideiglenesen magyarrá vált és a 90-es évek végén ezen a jogcímen vissza is honosították Magyarországon. Apám édesanyámhoz intézett rendszeres kérdése nemcsak egy egész román nemzetnek a frissen szerzett terület újbóli elvesztésétől való félelmét tükrözte, hanem az elnyomó román többség és a magyar kisebbség közti állandósult konfliktusos viszonyt is. A román szocialista rendszer folytatta Erdély visszafoglaló politikáját többek közt azzal, hogy 1972-ben meghirdette a nemzetiségek beolvasztásának programját, mely a románok folyamatos betelepítését jelentette a többségben magyarul beszélő erdélyi városokba. Asszimilációs politikájával a román állam a magyar kisebbséget próbálta beleolvasztani a román nemzet testébe, ami azt feltételezte, hogy a kisebbség minden kulturális jellegzetességét eltörli és hasonlóságot tesz a többséghez.

Erre szolgált nemcsak a betelepítések politikája, hanem más korlátozó intézkedések is, például a magyar települések nevének románosítása, az állami magyar nyelvű oktatás fokozatos megszüntetése, a román nyelv kötelezővé tétele a hivatalos ügyintézéskor, és az alapvető kisebbségi jogoktól való fokozatos megfosztás. Egy vegyes házasságban, mint amilyen a szüleimé, a román visszafoglalás már nemcsak területi, hanem szimbolikus formában – az egyén tudati szintjén – is zajlott egyfajta elismerő válaszként vicces kikényszerítésével.

A fent leírt helyzet egy másik olvasatot is megenged, mégpedig a nemek közti hatalmi viszonyokkal kapcsolatban. A kelet-európai társadalmak hagyományosabbak, mint a nyugat-európai társadalmak, így a nemi szerepek is sokkal patriarchálisabb jellegűek. Kérdésével apám a férfiak nők feletti dominanciája révén próbálta szimbolikus visszaszerezni a többségi társadalom kisebbség felett gyakorolt uralmát, érzékeltetve azt is, hogy csakis helyeslő választ fogad el egy duplán hátrányos helyzetű személy részéről, aki feleség mivoltában egyszerre nő és kisebbségi is. A szocialista rendszer marxi ideológiájának nevében a nemek erőltetett egyenjogúsítása semmit sem változtatott a hagyományos nemi szerepek modelljén, sőt a kétkeresős családmodell általánossá válásával lehetővé tette a nők „második műszakját”, azaz nemhogy könnyített volna a nők helyzetén, de dupla munkavégzést hárított rájuk. Szüleim esetében a családon belüli munkamegosztást enyhítette a fizetésből fakadó gazdasági helyzet (főleg az apámé), amit újságírói foglalkozásuk tett lehetővé. Ez a valóságban csupán annyit jelentett, hogy pénzügyileg apám hozzájárult édesanyám háztartásbeli munkájának könnyítéséhez, de ő személy szerint nem vett részt benne. Családi példám bizonyítéka annak, hogy a férfi/nő dominancia a többség/kisebbség dominancia eszközévé vált, a kettő kölcsönösen megerősítette egymást. Csatabárdszerű kérdésével apám minden egyes alkalommal a családi békét fenyegette, mire édesanyám a nőktől elvárt türelemmel és kompromisszumkészséggel reagált, hogy megőrizze azt.

Ugyanakkor apám visszatérő kérdése mindenekelőtt egy nemzet, történetesen a románok nacionalizmusáról is szól. Ugyanúgy, mint az egyének esetében, egy nemzet is a másikkal mint potenciális ellenséghez való viszonyában, pontosabban a szomszéd nemzetek által definiálhatja magát – úgy, hogy élesen elhatárolja magát tőlük. Térségünkben a nemzeti identitások éles határvonalainak meghúzása annál is sürgetőbb, mivel Kelet- és Közép-Európában a nyelvi/nemzetiségi határok többnyire nem estek egybe az államhatárokkal. A közös történelmi múlt miatt Románia a szomszédai közül a legerőteljesebben talán Magyarországtól és a magyaroktól határolta el magát.

A magyaroiktól való elhatárolás nacionalista ideológia formáját öltötte, amely az 1848-as szabadságharc idején bontakozott ki mindkét országban, és ez a nacionalista politika meghatározta a román lakosság többségének magatartását a kisebbséggel szemben.

Az apám által erőltetett kinyilatkoztatás annál is érdekesebb, hiszen a szüleim nem is Erdélyben vagy egy magyarlakta területen, hanem egy románlakta terület központjában, a fővárosban éltek, ahol apámat nem zavarhatta közvetlenül Erdély jelenlegi helyzete. Azonban az ország nacionalista politikája rányomta pecsétjét az egyének tudatára is. Apám tehát attól függetlenül maradt nagy román, hogy elvett egy magyar nőt. Még házasságával sem tudta levetkőzni a családi és baráti, továbbá a szélesebb román környezetből átvett nacionalizmust. Ezt a nacionalizmust úgy próbálta első generációs értelmiségiként megélni, hogy viccesen, de rendszeresen elismertette édesanyámmal Erdély jelenlegi hovatartozását.

Édesanyám számára különösen kínos lehetett a szópárbaj, hiszen egy ősmagyar családból származik, akinek erős a nemzeti identitása és egy túlnyomórészt magyarlakta községből származik, ahová csak a 70-es és 80-as évektől telepítettek be fokozatosan románokat is. A paradoxon az, hogy édesanyám családja nem ellenezte a házasságot, csendesesen elviselte az etnikumból való kifelé házasodást (habár nem helyeselték, nem akartak beleszólni lányuk választásába). Édesanyám látszólag jóváhagyó, de csendben ellentmondó válasza azt a tényt tükrözte, hogy kisebbségként elhallgatja a saját igazságát, ami nyilvánvalóan ott lappang benne és egész elnyomott nemzetében, mint a többség előtt ki nem nyilvánított kulturális evidencia.

Az apám édesanyámnak közvetített rejtett üzenetének a lényege az volt, hogy ha békében akar vele együtt élni, akkor édesanyám – mint a magyarok képviselőjének egyike – mondjon le szimbolikusan a nagy magyar nemzet képzetről, és feleségként és partnerként oldja fel apám kognitív disszonanciáját, aminek forrása a benne rejlő látens nacionalizmus. Az itt alkalmazott nacionalizmus fogalma nem merül ki a nemzet és az állam azonosságát hirdető doktrínában, hanem a nemzetállam létrehozásán túllépett, és mint a kirekesztő többségnek a kisebbséggel szembeni nacionalizmusaként nyilvánul meg. Apám kérdésének végül is levezetőszerep funkciója volt: a folyamatos kérdésben próbálta összeegyeztetni a „bevállalt” vegyes házasság tényét román mivoltának ellentmondásaival. A paradoxon az, hogy végül is apám disszidensként a románpárti Franciaországban telepedett le, és ott megrögzült franciának vallotta magát, miközben édesanyám, jómagam és a húgom Magyarországon telepedtünk le, így csatlakozva területileg és szimbolikusan is az anyaországhoz.

Szüleim szópárbaja olyan, mint egy palackba zárt üzenet, pontosabban egy kettős kimenetelű játszma. Egyrészt a románok és magyarok közös történelmével magyarázható, és feszültséggel teli viszonyáról és az ebből fakadó egyéni kognitív disszonancia feloldásáról szól. Másrészt a nemek közti hatalmi viszonyról is szól, mely szüleim esetében rávetül a román többség magyar kisebbséggel való viszonyára, kölcsönösen megerősítve egymást.

Jelenet a villamoson

Csepregi Sára írása

2012. december 30. kora reggelén a Népligetnél felszálltam az 1-es villamosra, és éppen hogy elindult a villamos, megjelent egy ellenőr, mellette egy közterület-felügyelővel. Az ellenőr kérte a jegyem vagy bérletem, mire én mondtam, hogy nincsen nálam semmi, mert csak egy barátnőmet kísérem ki a Népligethez, egy megállót megyek az 1-essel, van bérletem, de azt otthon hagytam. Az ellenőr fel volt háborodva, hogy miért gondolom, hogy nekem nem kell jegy, hogy nekem ez ingyen jár – mire én: nem gondolom, hogy nekem ez ingyen jár, azért van bérletem, csak otthon maradt, szívesen bemutatom valahol, ha kell. De hogy ő most akkor mit kezdjen velem, így iratok nélkül, és hogy lehetnek ilyenek az emberek... na, szálljak le! A közterület-felügyelő szó nélkül nézte végig az egész jelenetet. Én pedig valóban leszálltam egy megálló után az utcám elején, és hazasétáltam.

Először is nézzük meg a jelenet szereplőit. Az ellenőr egy harmincas éveiben járó férfi, de ez szerintem a szituáció szempontjából nem lényeges. Egyértelműen egy a munkáját végezni szándékozó ember, aki jelen esetben ebben a törekvésében akadályoztatva van. Munkájának lényege, hogy a BKV járatain utazók „jogosultságát” ellenőrzi, és amennyiben jeggyel vagy bérlettel nem rendelkező utast talál, azt pénzbírsággal bünteti. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy elkéri az illető személyi igazolványát (vagy egyéb arcképes, azonosításra alkalmas igazolványt), abból az utas adatait kimásolja, és csekket állít ki a befizetendő bírságról. Ehhez azonban az utas együttműködésére van szükség, mivel oda kell adnia igazolványát az ellenőrnek. Ha erre nem hajlandó, például azzal a kifogással, hogy nincsenek nála az iratai, az ellenőr két dolgot tehet: vagy bemondás alapján tölti ki a csekket (az utas lediktálja neki az adatait), vagy pedig leszállítja a járműről és elengedi. Mivel a második esetben a jegy nélkül utazó személy „megússza” a pénzbírságot, az első esetben pedig sokszor szintén – mivel fiktív adatokat diktál az ellenőrnek, és így nem lesz később számon kérhető –, ezért van ott a közterület-felügyelő.

A közterület-felügyelő hatósági személy, akinek jogában áll az embereket igazoltatni (ez az ellenőröknek nem hatásköre), így ha a büntetendő utas nem hajlandó az ellenőrrel együttműködni, akkor a közterület-felügyelő „erőszakkal” ott tarthatja az illetőt a rendőr érkezéséig.

A szituáció harmadik szereplője én vagyok, aki valóban jegy és bérlet nélkül utaztam. Tudtam, hogy nincs nálam a bérletem, miért szálltam fel mégis a villamosra? Mert nincsen mindig rajta ellenőr, és meg akartam magamnak spórolni azt a tíz perc gyaloglást. A metróra is felszálltam volna bérlet nélkül? Nem, mert ott nagyobb az esélye, hogy elkapnak. Ott ugyanis a legtöbb megálló bejáratánál ellenőrzik a ki- és/vagy bemenők jegyét, ezzel helyettesítve az elektromos kapukat. Úgy hallottam, 30-40 éve voltak még a budapesti metróban is ilyen kapuk, amik érmék bedobására nyíltak, de ma már nincsenek. Tehát az ellenőrök olyan munkát végeznek, amelyet külföldön például gépek csinálnak, és ennek megfelel az ellenőrök általános megítélése is. Feladatuk nem hálás, mivel az emberek találkozása velük vagy semleges (ha minden rendben), vagy negatív érzelmeket kelt (ha megbüntetik az embert), esetleg lehet „jófej”, ha „elenged”. De azt hiszem, lenézett szakma az ellenőré, amelynek ráadásul még a saját feladatának teljesítéséhez is alig van joga (hiába akar valakit jogosan megbüntetni, ha az nem adja oda az igazolványát). Szinte közellenség. De miért?

Egy, a témában írt cikk címe sokat elárul: „A bliccelés művészete, avagy hogy utazik a magyar?” Ugyanis az ún. bliccelés Magyarországon bevett gyakorlat. Még speciális szavunk is van rá. (A meszotar.hu szerint: „Bliccel: viteldíj, belépőjegy megfizetése alól kibújik” – a német „mevlóg” szóból ered.)

De miért is bliccelünk? Van ennek egy gazdasági aspektusa: spórolásból. Amiért nem muszáj fizetni, azért nem fizetünk. Márpedig ha nem mindenképp áll ott ellenőr, és „meg lehet úszni”, akkor hajlamosak vagyunk nem lyukasztani. Egy barátom mondta: „betegesen szabálykövető ember vagyok, de a villamoson jegy nélkül utazom”.

Ahogy ez a fent leírt szituációban az ellenőr szájából is elhangzik: sokan úgy érzik, hogy „nekik ez jár”. Mert a busz is jár, ha felülök rá, ha nem. Lopás a bliccelés? Az, hogy mi minősül lopásnak, nem feltétlenül csak a szabályoktól függ, ez mélyen a társadalomba ágyazott kérdés, és az emberek mentalitását a történelem alakítja. A kommunizmus időszaka alatt a magántulajdont elvették, államosították, így „közös” tulajdon lett – az emberek pedig megszokták, hogy kisajátítják ezt a közös tulajdont (pl. a munkahelyről vitték haza a papír-írószert, építőanyagot hordtak el), mert „nekik ez jár”. Talán ez a tulajdonhoz való viszony tükröződik még mindig a tömegközlekedéssel kapcsolatban is.

Ugyanakkor érdekek is ütköznek, mert ugye a politika lényege, hogy „mindenki akar valamit”. A BKV nyereséges akar lenni, az ellenőrök jó pénzt akarnak keresni a büntetésekből, az utasok meg minél kevesebb pénzért, sőt, lehetőleg ingyen akarnak utazni. Mivel sok utas bliccel, a BKV pedig veszteséges, az ellenőröknek lenne kit büntetni, de sokan ez elől is meglógnak. Egyre magasabbak a jegy- és bérletárak, hogy ebből az egyre több ellenőrt tudják finanszírozni. Az egyre több ellenőr egyre jobban zavarja az utasokat, mert olykor lassítják a közlekedést, ha elő kell venni a bérleteket, vagy ha csúcsforgalomban mindenki jegyét ellenőrizni akarják. A meggyőződéses bliccelők pedig még idegesebbek lesznek, mert romlanak az esélyeik. Ezért szoknak le sokan a metróról és ragaszkodnak a felszíni közlekedéshez, mert ott kisebb az esélye, hogy elkapják őket (ahogy ezt én is gondoltam, amikor felszálltam a villamosra). Vannak olyanok, akik nem csupán gazdasági megfontolásból nem vesznek bérletet, hanem a hatalomhoz való viszonyuk is megmutatkozik: nem értenek egyet a BKV vezetésével (a végkielégítési botrányok miatt például) vagy ez az állam elleni lázadás egyik megnyilvánulása.

A jegyárak is fennakadást okozhatnak. Ha most azt figyelmen kívül is hagyjuk, hogy a bérletek, jegyek drágák-e, sokan nem értenek egyet a rendszerrel, hogy nincs differenciálás az egy órán át használható lyukasztatlan, csak felbélyegzett jegy, esetleg az egyik metró egyik végétől a másik metró másik végéig használt egyetlen jegy és az 1-es villamoson egy megállóra lyukasztatott vonaljegy között.

Nem csoda hát, ha az ellenőrök, akik ezt a hatalmat vagy legalábbis a BKV-t képviselik, nem örvendenek köztisztviselőnek. Azt a szerepet töltik be, hogy legyen mire haragudni, mert ha a metrónál elektromos beléptető rendszer lenne, azokra a gépekre nem lehetne úgy haragudni, meg a munkájukat is alaposabban végeznék, mint a sokszor fáradt és egymással beszélgető ellenőrök. Az elektromos beléptető rendszer emberekkel való helyettesítésének fontos gazdasági vetülete, hogy egyrészt a rendszer kiépítése rengeteg pénzbe kerülne, másrészt így munkalehetőséget jelent a magas munkanélküliség közepette. A másik fontos különbség az emberek és a gépek között az, hogy az emberek tudnak differenciálni, döntéseket hozni. Vagyis az ellenőr nemcsak figyelmetlen tud lenni és alulmotivált, de meggyőzhető, átverhető, sőt méltányos is lehet. Így eldöntheti egy bizonyos szituációban, hogy az utast leszállítja, feljegyzi az adatait bemondás alapján, vagy közterület-felügyelő segítségét kéri igazoltatáshoz, esetleg elengedi. És éppen amiatt, hogy a rendszer „rugalmas”, az emberek bíznak abban, hogy megúszhatják, ezért próbálkoznak például hamis adatok bediktálásával.

Éppen azért vezették be a közterület-felügyelők alkalmazását az ellenőrzés során, mert túl sok példa volt arra, hogy az utasok visszaéltek ezzel a rugalmassággal. Ugyanakkor éppen azért, mert az ellenőrök emberek, sebezhetőek is (nem mintha a gépeket nem lehetne elrontani), és ők is igyekeznek elkerülni a túlzott konfrontációt. Korábban például alig találkoztam ellenőrrel a 99-es buszon, ami Budapest túlnyomóan szegény és cigány emberek lakta városrészén megy keresztül. Véleményem szerint ez azért lehetett, mert az ellenőrök félték az arrafelé esetlegesen megnyilvánuló „népharagtól”, amit csupán az is kiválthat, hogy ők a munkájukat végzik. Mióta közterület-felügyelők segítségét is igénybe vehetik, már megfordulnak az említett járaton is.

Szituációnkban a közterület-felügyelő is jelen volt, mégsem lépett közbe, nem kísért be a rendőrségre (amit egy barátommal tettem volna, ha nem futott volna el), hanem hagyta, hogy leszálljak. Mert ő is „emberből van”, és döntéseit nemcsak a szabályok határozzák meg, hanem sok más körülmény is, például az én szavahihetőségem, higgadtságom (nyugodt volt a lelkiismeretem, mert tudtam, hogy érvényes bérlettel rendelkezem), és amennyire a helyzet engedte, együttműködésre való készségem (mondván, hogy „majd bemutatom a bérletet, ha kell”). Azonban természetesen a pillanatnyi pszichológiai állapot és a kulturális normák összefonódnak, ahogy az én metakommunikációm és meggyőző erőm ugyanúgy kultúrába ágyazott. Vagyis a kultúra határozza meg részben azt, hogy ő az én reakciómat hogyan fordítja le, hisz-e nekem vagy sem. Sok tényező szerepet játszhatott abban, hogy elengedett, azon túl, hogy nem voltam ellenséges és nem kértem ki magamnak. Vajon az elbánásban az is döntő volt, hogy a többségi társadalom tagja vagyok, nem pedig például cigány? Esetleg azt gondolták, hogy ez az egy megálló mégsem olyan nagy vétség, ha úgyszólván leszállok, de legalább az ellenőr megosztotta velem az álláspontját? Hogy ezekre a kérdésekre biztos feleletet kapjunk, az illetékes ellenőrt és közterület-felügyelőt kellene megkérdezni. Az biztos azonban, hogy mindhárman a társadalmunk által szőtt kulturális hálóban függve viselkedtünk, és mindannyiunk számára a fent kifejtett hatalmi és tulajdoni viszonyulások tették jelentéstartóvá a másik megnyilvánulásait.

Apa csak egy van

Czakó Szabolcs Sándor írása

Néhány évvel ezelőtt szüleim elváltak, és édesapám új családot alapított. Én akkor huszonnégy éves voltam, és házasságuk megszűnésének évében megszületett húgom, Kata (továbbiakban: Kacska), apám legkisebbik gyermeke. Családi helyzetünk ugyan sokáig konfliktusos volt, de nagy lelki munka árán mára örömteli az életünk, és szüleim nagyon jól megértik egymást. Apám (Sándor) és családja egy a Tisza partján álló faluba költözött, nem messze attól a településtől, ahol én felnőttem. Rendszeres „vendég” vagyok náluk, igaz, ezt soha nem éreztették velem, sőt régebben, ha ezt a szót használtam, „kijavítottak” és igyekeztek (apám és élettársa Éva) tudtomra adni, hogy családtag vagyok. Így két családom is van, de az is lehet, hogy a kettő egy és ugyanaz. Néha azért még furcsa.

A következőkben húsvéti látogatásom egy tapasztalatát kívánom sűrű leírás formájában megosztani. A történet szereplői: apám és én, Éva és lányuk, Kacska. A történet a következő: érkezésemkor apám jött elém – ahogy szokott – a szolnoki vasútállomásra, hogy autóval átmenjünk a faluba, mivel a helyközi járatok ritkák, autóm nincsen, az apám meg rendes. Ez évek óta így megy, ahogy az is, hogy rendszerint lejátszódik a szokásos „Mi történt veled mostanában, hogy vagy?”, azaz a mizuk átbeszélése. Szerettem volna – és ebben a szép tavaszi idő is közreműködött –, hogyha tudom magam hasznosítani és értelmes elfoglaltságot találni magamnak a tervezett 2-3 napos ottlétem alatt. Rögtönözvén megemlítettem apámnak, hogy szívesen kitarítanám a folyó partján lévő kis kalibát (Villa Negra) az érkezésemet követő napon, mert tudtommal eléggé elhanyagolt és használhatatlanná vált a hosszú téli hónapok alatt. Apám jóváhagyásának jeléül bólintott, ahogyan e válasz, hogy úgy mondjam, benne volt a levegőben. Így tervem kivitelezhetősége sikeresnek látszott.

Másnap (pénteken) a következő jelenet játszódott le. Korán felkeltünk – erről hugi gondoskodni szokott. Megreggeliztünk, majd a teraszon kávézás közben Éva aznapi teendőiről kezdett el beszélni. Kommunikációjában apám volt a célszemély. Kérés vagy kötelezés nem volt érzékelhető hangsúlyozásában, de kijelentése erős szándéokra engedett következtetni. Lényegében a lakásban kívánt „végre rendet rakni”, így porszívózni, mosogatni, mosni, miegyebek, sőt a Kacska által főként joghurttal behintett egyéb bútorzatokat is ki akarta takarítani.

Az erről az akaratáról való megnyilvánulás több volt, mint közlés-tartalom, ugyanis – később kiderül, hogy apám vette a lapot – hozzátette: „*Sanyi, vigyázatok addig a gyerekre!*” Tervemnek lőttek, nem jutok ki a telekre és nem fogok tudni ott munkálkodni. Apámat erről megkérdeztem akkor, igaz, abban a helyzet értékelése is benne foglaltatott: „*Ugye akkor nincs Villa Negra?*” „*Nincs. Éva takarítani szeretne, Katát nem lehet magára hagyni.*”

Érzékenyen érintett a szituáció. Hát persze, hogy nem lehet magára hagyni, hisz még gyerek! Mintha nem tudnám! Miért is ne mehetnék ki egyedül? Vigyázhat ő maga is a gyerekre! – gondoltam. Ekkor azonban apám már látványosan feltalálta magát kertjében, és mivel elég terebélyes, ráadásul mindenféle állat is van benne (két póni, birka, tyúk, kutya, macska stb.), szorongásom felerősödött: akkor majd nekem kell vigyázni a gyerekre, míg ő dolgozik, vagy ami egy picit jobb: „*mi*” fogunk majd dolgozni. De nem adott nekem munkát, vagyis nem bízott rám más tevékenységet a Villa Negra restaurációjának elmaradásáért cserébe. Ez sértett.

Úgy éreztem magam, mint egy gyerek. De hát az is vagyok: az ő gyereke! Nem éreztem ettől magam jobban, de Kacska lekötött rohángálásával, játékos kötekedésével és vidám sikongatásával. Elmémben persze a helyzet feloldására tett ego-kísérletek mint háromlábú csonka lovak ügettek. Mit ügettek! Vágtáztak, há-há-há-há!

Azaz: egy tollvonást sem igénylő deklaráció miatt szerepzavarba kényszerültem, „*Kész identitászavar*” – mosolyogtam magamban. De ez a zavar milyen kérdéseket szül bennem, és hogyan élhette meg az apám a helyzetet, ha egyáltalán volt benne erre való érzékeny fogékonyság? Nemtetszésem ugyanis nem fejtettem ki felé.

- Miért akartam a Villa Negrát restaurálni valójában?
- Miért örültem, mikor jogosítványt szereztem hozzá?
- Mit éreztem, mikor megfosztottak ettől?
- Mit tettem volna apám helyében?
- Ki vagyok én, és mi a szerepem?
- Kik ők, és milyen szerepekben érte őket a helyzet?

A helyzet röviden így értelmezhető számomra: apám férfi és az ehhez illő férfiszerepet férfiasan vállalja. Ebbe az adott „*fekvésben*” a gyermekre való figyelem beletartozik, tehát közvetve a háztartási munkákat is vállalja, nem akar egyoldalúan és egyértelműen kibújni a Kacsával való foglalkozás alól, nem megy el otthonról. Igaz, „*feltalálja magát*” – erre bőven akad lehetőség –,

de nem mond le a pesztramunkáról sem teljesen, hiszen azt felosztja velem. Éva takarít, míg a családfő az állatokat és a kertet ápolja, azaz őrzi a családi gazdaságot. Én meg köztük még mindig valahol, ha egyáltalán...

Egy kaliba rendbetétele, még ha kicsi is, amit mi csak viccesen Villa Negrának becézünk, férfias munka. Apám a negyvennyolcadikban, én a harmincadikban lépdetek, így nem nehéz kiszámolni, hogy ő az én jelenlegi korosztályomban már házas ember volt két gyerekkel (van egy „édesöcsém” is).

Találkozásunkkor politikáról beszélgettünk, egyfajta intellektuális helyzetértékelő társalgást folytattunk. Gyermekkoromban mindig is éreztem, hogy ez lábba hoz, különösen, ha apámmal oszthattam meg vélekedéseimet. Mit szól majd hozzá? Okos vagyok szerinte egyáltalán? Ha 6-7 évvel ezelőtt ülnék az autóban, biztos tele lennék feszült bizonyítási vággyal. Lehet, hogy ma sincs ez másképp. Hadd legyen hasznom is! Ez munkálkodhatott bennem, és nemcsak az unalom elűzésének motivációja hajtott a Villa irányába. Apám erre érzékenyen beleegyezett, noha azt, hogy valamiféle haszon reményében tette volna, nem hiszem. Igaz, mint bizonyítani vágyó, mégis remélem, hogy igen. Azt akartam bizonyítani tehát: férfi vagyok, nem gyerek. Tessék férfinak tekinteni már! Persze az is lehet, hogy csak a jó gyerek szerepe irányított. De beleegyezésekor örültem, hogy aktív közreműködővé válhattam, hasznos férfi vagyok – az is tudok lenni, látod! És így is érzem persze, megszabadítván magam gyermekidentitásomtól egy másik, számomra értelemszerűen magasabb rendű tudatszintbe, ami a felnőtt férfiak társaságát jelenti. Ezt ott és akkor valahogy mégis ő jelölte ki: *„Ha nem teszed (amit kell), nem leszel (az és aki)!”*

Igazságtalan lenne azt gondolni, hogy a felnőtt férfiszerep megszűnhet egy tervezett program átalakításával, mint ahogy butaság a férfiaság totális elvesztésének átélése Éva új keletű szándékának kinyilvánításakor, és az azt követő szerepek újrajelölésével. Legalábbis nagypénteki elmélkedésem egyes pillanatai erre felé mutattak. Úgy vélem, édesapám fontossági sorrendet állított fel, amikor úgy döntött: maradunk mégis, mert Éva csak így képes teendőt ellátni. Bennem mégis további kérdések vártak válaszra saját szerepem megtalálásához:

- Valóban mégis vendég vagyok a háznál, akit nem illő munkára fogni?
- Lehet, hogy apám azt gondolja, hogy nem vagyok elég erős arra a munkára?
- Gyerek vagyok a szemében, pihenjek és játsszak inkább?
- Azt gondolja, milyen jó, hogy itt vagyok és vigyázok Kacsára?
- Lehet, hogy egyedül akar lenni az udvar körül?

Persze felötlött bennem, hogy mit is tennék én a helyében. Valószínűleg ugyanazt, legalábbis most így értékelem az esetet. Ugyanakkor van egy másik típusú szorongás is bennem, amit átéltem. Ez pedig a saját elvárásaim kontra a társadalmi elvárások dimenziója a családalapítással kapcsolatban. Mint már említettem, huszonkilenc éves elmúltam és nincs „saját” családom, ellenben az apámnak ebben a korában volt, jó néhány korombelinek most úgyszintén van felesége, gyereke stb. Újabban rendszeresen beszélünk erről – általában kedélyesen, de a nyomást egyre jobban érzem. Lefokozódom tehát, ha felelősséget nem vállalva „kibújok” e férfiszerepből, az apaszerep vállalásaiból, ha később sem leszek azzá? Nem lesz elég tekintélyem a családban és a szélesebb társadalmi közegekben sem? Lehet, hogy mint egy nagyra nőtt gyerekre néznek majd le rám? Esetleg, mint „outsiderre”? Ez is dühít mert úgy érzem, mintha az ilyen társadalmi elvárások csakis arra irányulnának, hogy minden egyszerű választás kérdése. Pedig szerintem ma ez nem könnyű helyzet, ha csak a párkapcsolatokat és a házasságok válási arányait tekintjük.

Alternatív életstílusokat találunk magunknak. Akár tetszik, akár nem: a régi rend felbomlott. Nehéz nekem néha a családban, az apám családjában lennem, mert a családfőre kell tekintenem, aki nem én vagyok, mert nekem nincs sajátom. Ő az, én meg nem – eddig még. A feszültség fennmaradását még az is szolgálta, hogy beleszólásom a továbbiakba nem lett volna jogos, az érzékenykedés meg a helyzet bagatell mivolta miatt lett volna túrhetetlenül férfiatlan viselkedés. Maradtam tehát kvázi hatalomvesztésemben és játszottam a gyerekkel tovább.

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Készült az Európai Unió Európai
Integrációs Alapjának támogatásával

Jelen kiadványunk egy sorozat része, melynek korábbi darabjai „Másként segíteni – de hogyan?” (2008) és „Szakszerűen segíteni” (2011). A korábbi kötetekben a migránsokkal végzett segítő munka elméleti és gyakorlati oldalát világítottuk meg, illetve az egyesület migráns-specifikus képzései során használt pedagógiai módszereket és tartalmakat tártuk a nyilvánosság elé. Jelen kötet egy válogatás a 2011 és 2012 során tartott négy képzés résztvevőinek legjobb munkáiból. Célunk továbbra is az, hogy segítséget adjunk a Magyarországra irányuló migráció jobb megértéséhez és a migránsokkal végzett segítő munka fejlesztéséhez. Ebben a kötetben a migránsokkal, migrációval kapcsolatos személyes és csoportos tanulási folyamatot mutatjuk be a Menedék Egyesület legutóbbi képzéseinek résztvevőitől származó beszámolók, azaz saját élményeik, meglátásaik és tapasztalataik alapján.